

Tartu Ülikool

Loodus- ja tehnoloogia teaduskond

Ökoloogia ja maateaduste instituut

Geograafia osakond

Magistritöö inimgeograafias ja regionaalplaneerimises

Turismiprojektide mõju piirkonna arengule „Piirkondlike konkurentsivõime tugevdamise“ meetme külastuskeskkonna projektide alusel

Tuuli Raal

Juhendaja: PhD Garri Raagmaa

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja: /allkiri, kuupäev/

Osakonna juhataja: /allkiri, kuupäev/

Tartu 2015

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Tuuli Raal,

(autori nimi)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Turismiprojektide mõju piirkonna arengule „Piirkondlike konkurentsivõime tugevdamise“
meetme külastuskeskkonna projektide alusel,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Garri Raagmaa,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **25.05.2015**

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	4
2. Teooria	6
2.1. Põllumajandushõive asendumine turismihõivega	6
2.1.1. Turismi mõju töökohtadele	9
2.2. Kogukonna suhtumine turismi ning koostöövõrgustike vajadus.....	9
2.3. Toetused turismivaldkonnale.....	11
3. Metoodika ja andmed.....	14
4. Tulemused	16
4.1. Andmete tõlgendamine.....	16
4.2. Turismiprojektide jaotumine geograafiliselt ning mõju ulatus.....	16
4.2.1. Projekti mõju ulatus kasusaanud ettevõtete asukohast lähtudes	18
4.3. Turismiprojektide mõju tööhõivele	19
4.3.1. Otseselt loodud töökohad	19
4.3.2. Kaudselt loodud töökohad.....	21
4.4. Turismiprojektide mõju ettevõtlusele	23
4.4.1. Projekti tulemusel loodud uued ettevõtted	23
4.4.2. Kasu saanud ettevõtted	24
4.4.3. Lisandunud investeeringud	25
4.5. Koostöö.....	26
5. Arutelu	28
6. Kokkuvõte.....	34
Summary	36
Tänuavaldused.....	38
Kasutatud allikad.....	39
Lisad	42
Lisa1. Toetust saanud projektid.....	42
Lisa 2. Projekti mõju ulatus.....	44
Lisa 3. Korrelatsioonitabel	46
Lisa 3. Intervjuu kava	48

1. Sissejuhatus

Viimastel aastakümnetel on maapiirkonnad kogenud suuri sotsiaal-majanduslikke muutusi. Globaliseeruvas maailmas on paljude traditsiooniliste majandusharude, näiteks põllumajanduse osatähtsus vähenenud (Saarinen 2014), mis on kaasa toonud vajaduse majandusstruktuuri ümber struktureerimiseks maapiirkondades (Lundmark *et al* 2014; Holt-Jensen & Raagmaa 2010; Raagmaa 2010). Traditsiooniliste majandusharude osatähtsuse vähenemine, nt põllumajanduse, on kaasa toonud tööhõive vähenemise maapiirkondades. Näiteks 90ndate alguse Eesti üleminekuperioodil kokku varisenud kolhoosi süsteemi tõttu kaotas maapiirkondades töö suurem osa tööealisest elanikkonnast (Holt-Jensen & Raagmaa 2010; Raagmaa 2010). Tööpuudus omakorda on suurendas väljarännet maapiirkondadest.

Majanduse ümberstruktureerimise käigus on peamiselt kasvanud teenindussektori osakaal ning palju on panustatud turismisektori arengule. Turismis on nähtud hõreasustus piirkondade majanduse päästjat ning töökohtade loojat (Skerritt & Huybers 2005). Turismisektor on üha kasvav ning sellel on aina suurem roll maailma majanduses. Jaakson (2000) on leidnud, et turismisektor moodustab 7% kogu maailma SKPst. Turism suurendab piirkondades kogukonna elujõulisust ning loob töökohti, mis soodustab inimeste maale elama tulemist, mis omakorda annab aluse väikeettevõtluse tekkeks (Hall 2005).

Eesti astumisega Euroopa Liitu 2004. aastal suurenes võimalus toetada maapiirkondade arengut, sh. arendada turismi. Maapiirkondade toetamiseks on Euroopa Liidus erinevad fondid, mille kaudu jagatakse toetust ka turismisektori arendamiseks.

Magistritöö teema olulisus seisnebki selles, et kuigi turism on maapiirkondade arengu üheks võimaluseks ning selle arendamisesse panustatakse märkimisväärselt, siis ei ole uuritud, milline on turismi arendamise tegelik mõju piirkonnale. Turismi mõju uuritakse tööhõive, ettevõtluse ja koostöövõrgustike alusel.

Magistritöö põhineb EASi poolt tellitud „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetme külastuskeskkonna projektide, mis on toetust saanud perioodil 2007-2011, järelhindamise andmestikul. Magistritöö eesmärgiks uurida külastuskeskkonna projektide geograafiat, mis on toetust saanud „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodi 2007-2011. Samuti on eesmärgiks analüüsida nende turismiprojektide mõju piirkonna arengule ja töökohtadele. Magistritöö põhiküsimuseks on kuidas on Eestis jaotunud toetust saanud turismiprojektid ning milline on olnud nende mõju piirkonnale.

Magistritöö koosneb neljast osast. Esimeses, teoreetilises osas antakse ülevaade majanduse restruktureerimisest ning turismi mõjust piirkonnale. Teises osa kirjeldatakse töö metoodika ning kasutatavad andmed. Töö kolmandas osas kajastuvad andmeanalüüsi tulemused projektide mõjust tööhõivele, ettevõtlusele ja koostöövõrgustikele. Neljandas osas võetakse tulemused kokku.

2. Teooria

2.1. Põllumajandushõive asendumine turismihõivega

Euroopa Liidu regionaalpoliitika eesmärgiks on tasakaalustada ja ühtlustada Euroopa Liidu liikmesriikide arengut ning tõsta seeläbi ELi kui tervikliku majanduspiirkonna konkurentsivõimet maailmaturul (SF). Seega vastavalt üldisele definitsioonile peab regionaalpoliitika vähendama regionaalset või ruumilist majanduslikku ebavõrdsust. Lundmark (2005) ja Raagmaa jt. (2013) on leidnud, et üks peamine põhjus piirkondlikus erinevuses on majandusstruktuuri muutus. Majandusstruktuuri muutus, maapiirkondade ümber struktureerimine ja demograafilised muutused- vähenev rahvastik maapiirkondades- on omased paljudele riikidele (Lundmark *et al* 2014). Need muutused on ajendatud poliitikakujundajatest, kes ei loo tingimusi hõredalt asustatud piirkondade majanduse parandamiseks, vaid loodavad leida uusi viise meelitamiseks rahvast maapiirkonda (Lundmark *et al* 2014). Üleminek uuele majandussüsteemile on territoriaalset ebavõrdsust ja maaelu lagunemist toonud kaasa peamiselt kõikides Ida- ja Kesk- Euroopa riikides (Talbot *et al* 2008).

Majandusstruktuuri muutustele avaldanud märkimisväärset mõju ühiskonna ajalugu ja muutused (Jauhiainen 2014). Balti riikide regionaalpoliitikat ja regionaalset olukorda on suuresti mõjutanud just Nõukogude Liitu kuulumine ning selle lagunemine (Jaakson 2000). NSV Liidule oli omane orienteeritus põllumajandusele, ühismajandite ehk kolhooside olemasolu ning töötlevale tööstusele, samuti olukord, kus regionaalplaneerimine oli selgelt dikteeritud keskvalitsuse poolt (Holt-Jensen & Raagmaa 2010; Raagmaa & Kroon, 2005).

Balti ühiskonnad, sh ka Eesti, on muutunud kiiresti alates 1990-ndate algusest (Raagmaa & Stead, 2013), alates sellest ajast on haritava põllumaa osakaal langenud 50% võrra. Enamik põllumaad on siiski veel aktiivselt kasutuses Kesk- Eestis ning teistes piirkondades, kus on parimad mullad (Holt-Jensen & Raagmaa 2010). 90ndate alguse üleminekuperioodil kokku varisenud kolhoosi süsteemi ja töötleva tööstuse kadumise tõttu kaotas töö üle 80 % maapiirkonna töölistest (Holt-Jensen & Raagmaa 2010 & Raagmaa 2010). Põllumajanduse arendamine ei saanud olulist toetust riiklikust põllumajanduspoliitikast (Raagmaa 2010). See oli ka üheks tõuke faktoriks, miks lahkusid peamiselt nooremad ja haritumad talu ja tööstus töötajad, kes õppisid ümber ning kolisid linna, alustades oma äri või otsides tööd kiiresti kasvavas teenindussektoris (Raagmaa 2010).

Ebasoodsale arengule maakasutuses, demograafias ja ettevõtluses otsitakse lahendusi ka peale Eesti astumist Euroopa Liitu 2004. aastal (Holt-Jensen & Raagmaa 2010; Raagmaa jt 2013). Sellest ajast on panust põllumajandusse suurendatud ühtse põllumajanduspoliitikaga ja regionaalpoliitikaga, sealhulgas põllumajanduslike keskkonnatoetuste ja maaelu arengu kavaga, mis soodustavad maainimeste kogukonna elu mikrotasandil (Holt-Jensen & Raagmaa 2010). Meetmetega on suurendatud tootlikust primaarsektoris, kuid ei ole suudetud luua piisavalt uusi töökohti (Raagmaa 2010).

Pärast 1990ndaid on hakanud laialt levima kontseptsioon, mis peegeldab muutusi põllumajanduses. Post-produktivistlik lähenemine hõlmab vähem intensiivset põllumajandust ja paikkonna muutumist mugavamaks elu- ja puhkepaigaks (Marsden 1999). See on seotud tugevalt ka kohatunnetuse, kogukondade mõjuvõimu ning kohaliku kultuurilise identiteediga (Ilbery & Bowler 1998). Post-produktivistlik lähenemine toetab „Tagasi maale“ programmide loomist (Halfacree 2006), mille eesmärgiks on soodustada inimeste pöördumist tagasi maapiirkonda ning toetada ettevõtlust.

Taandunud töötleva tööstusega ja väheneva põllumajandusega asulates saab tugineda ennekõike muudele arengueeldustele ja leida senisest alternatiivsemaid arenguteid: nt spetsiifiliste turismiteenuste, põllumajandusliku tausta vms näol (Eesti majandusstruktuur (2009) ning majanduse ümberstruktureerimise käigus on peamiselt kasvanud teenindussektori osakaal (Lundmark *et al* 2014).

Vaba aeg ja turism mitte ainult ei reageerinud ülemaailmsete sotsiaalsetele ja majanduslikele muutustele, kuid on ise saanud oluliseks teguriks maapiirkondade sotsiaalsetel ja majanduslikel muutustel (Lundmark 2005). Hispaanias on turismi peetud potentsiaalseks täiendavaks tegevuseks kohalikule kogukonnale ning eriti just põllumajandusega tegelevatele peredele (Paniagua 2002). Paljudes riikides, kaasaarvatud post-sotsialistlikes riikides, on avastatud turism kui jõud maapiirkonna taaselustamisel ja majanduse aktiveerimisel (Coles 2003; Mair 2006; Rogerson 2015). Ka Lundmark *et al* 2014) on leidnud, et turism ja ettevõtlus on üheks võimaluseks suurendada võimalusi elamiseks ja töötamiseks maapiirkonnas. Paniagua (2002) hinnangul on just turism kõige olulisem jõud maapiirkondade majanduslikus ümberkorralduses ja arengus ning ta on leidnud, et Hispaanias on maaturism kõige tähtsam tegevus maaeluprogrammides. Turism võib stimuleerida nii ettevõtete kui ka valitsuste investeeringuid piirkonda, luua töövõimalusi, suurendada kohalike sissetulekuid ning infrastruktuuri arengut (McDowall & Choi 2010). Lundmark (2005)

defineerib turismi kui tegevust, mis toimuba mitmes allsektoris korraga. See hõlmab nii majutust, kohvikuid ja restorane kui ka transporti. Seega turism toimib kui rahvastiku maapiirkonda tõmbaja kuna loob töökohti nii orienteeritud turismile kui ka teenustele ning annab võimaluse alustada ettevõtlusega.

Lundmark (2005) on oma artiklis leidnud ka, et omavalitsuste juhid usuvad turismi mõjusse vähendamaks sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust ja seetõttu suunavad oma vahendeid soodustamaks turismi piirkonnas. Turismi kui maapiirkondade konkurentsi jäämise võimalust globaliseerivas maailmas pole kunagi nii palju soositud kui seda tehakse nüüd (Mair 2006). Just Euroopas on turismist saanud regionaalse arengu sünonüüm ääremaalistel aladel (Brouder 2012).

Ka Eesti senine maaelu mitmekesistamise poliitika keskendus samuti peamiselt turismi ja puhkemajanduse edendamisele ning ei ole olnud soosiv uue tootmise loomiseks (Holt-Jensen & Raagmaa 2010). Nõudlus turismiteenuste järele laienes eriti mastaapselt kuurorditraditsiooniga Lääne-Eestis (spa- turism), kuid märkimisväärselt ka Kagu- Eestis (Raagmaa 2010).

Turismi tähtsus piirkonna arengus sõltub ka teistest regionaalsetest karakteristikutest nagu näiteks infrastruktuur ning ka tööjõu haridusest ja kogemustest (Lundmark 2005). Turismisektori rolli regionaalarengus hinnatakse tihti turismisektori hõivatuse ja voogude järgi (Brouder, 2012).

Turismisektorit peetakse majandusele väga tulusaks, kuid siiski esineb ka probleeme. Probleemidena tuuakse välja nii investeeringute vähesust, valet poliitikat kui ka teadmiste puudust (Sharpley 2009). Turismisektori edukust mõjutavad mitmed tegurid näiteks geograafilised tegurid, poliitiline keskkond, haavatavus välistele šokkidele ning struktuurilised tingimused. Geograafiliste tegurite alla kuuluvad piirkonna suurus, kaugus ning juurdepääs, poliitiline keskkond hõlmab endas siseriiklikku poliitikat ning investeeringuid, haavatavus välistele šokkidele tähendab nii loodusõnnetusi kui väliseid poliitilisi ning majanduslikke tegureid ning struktuuriliste tingimuste alla kuuluvad piiratud transport ning majutusasutused, halb telekommunikatsioon ning inimressurss (Sharpley 2009).

2.1.1. Turismi mõju töökohtadele

Lundmark (2005) on oma artiklis analüüsinud turismi mõju töökohtadele Rootsis ning on leidnud positiivseid muutusi maapiirkonna rahvastikus ja töökohtades, mis on otseselt seotud arenguga turismisektoris.

Turismisektori potentsiaali loomaks uusi töökohti peetakse heaks. Asjaolu, et turismisektori töökohti peetakse suhteliselt kiiresti ja odavaks luua on üheks põhjuseks, miks omavalitsused on igati valmis edendama turismi (Lundmark 2005; Lundmark *et al* 2014). Samas esineb turismisektori töökohtade loomisel ka puudusi. Majanduse ümberstruktureerimisel on tekkinud palju turismisektorile omaseid osalise tööajaga ja hooajalisi töökohti (Lundmark 2005).

Turismisektoriga seotud tööhõivet on võimalik jagada kolmeks (Lundmark 2005):

- Otsene tööhõive- töökohad, mis kaasnevad külastaja otsestest kulutustest turismisektoris
- Kaudne tööhõive- kasusaanud ettevõtte töökohad, mis on loodud turismi mõjul
- Hooajaline tööhõive- töökohad, mis kaasnevad aktiivse turismihooajaga.

On täheldatud, et turismisektor ei kasuta kohalikku tööjõudu nii tõhusalt kui on oodatud. Szivas et al. (2003) on leidnud, et turismitööstus vajab ainult kindlat tüüpi inimesi. Lisaks inimesed, kes varem olid hõivatud põllumajanduses või metsanduses, kuuluvad enamasti vanemate töötajate rühma, seega nad ei pruugi olla väga motiveeritud muutmaks oma karjääri nii palju kui seda on nooremad töötajad (Lundmark 2005). Samas turismitööstuse edu peamiseks allikaks peetakse just uute töökohtade loomist (Coles 2003).

Probleem seisneb ka turismisektori sesoonsuses. Kuna turismisektor on aga üldjuhul sesoonne ja tundlik kriiside suhtes, siis selletõttu suurema turismi-osakaaluga regioonide, Eesti on nendeks Lääne- ja Kagu-Eesti, tööhõive kannatab majanduslanguse ajal enam (Eesti majandusstruktuur 2009).

2.2. Kogukonna suhtumine turismi ning koostöövõrgustike vajadus

Turismil on oluline mõju riigi majandusele, kuid turismil on üha suurem roll kogukondade arengus ja koostöös (Aref 2009). Aref (2009) on leidnud, et turismi arengus on oluline roll ka kogukonna suhtumisel. Positiivne suhtumine soodustab ka turismivaldkonna arengut. Elanike suhtumist turismi ja selle mõjusse mõjutab see, et turismis on kasvatanud tööhõivet ja

sissetulekuid ning on suurendanud kohalike elanike võimalusi vaba aega sisustada (Sharma & Gursoy 2014). Turismi suhtuvad positiivsemalt need, kes töötasid turismi sektoris kui need, kelle sissetuleku allikaks ei ole turism (Kayat *et al* 2013).

Elanike toetust turismile mõjutavad ka nende sotsiaaldemograafilised näitajad. On leitud, et demograafilised näitajad nagu haridustase, tööhõive seisund, perekonnaseis, rahvus, vanus mõjutavad inimeste suhtumist turismi, samas mõjutab suhtumist ka elanike suhe piirkonnaga. Üldiselt on leitud, et noored suhtuvad rohkem positiivselt turismi mõjusse majandusse kui seda teevad vanemad inimesed (Sharma & Gursoy 2014).

Kayat *et al* (2013) arvates mõjutavad suhtumist turismi kui piirkonna arendajasse nii isiklikud kui ka kogukondlikud faktorid. Isiklikud faktorid on sellised faktorid, mis on olulised indiviidile isiklikus plaanis ning kogukondlikud tegurid on need, mis on olulised kogukonnale tervikuna. Oma uurimuses on nad välja toonud 5 isiklikku ja 4 kogukondlikku faktorit. Isiklikeks faktoritena on välja toodud: individuaalsed probleemid (nt elukalliduse tõus), turismi mõju elustiilile (nt vabaaja veetmisvõimaluste rohkus), turismi mõju kulutuulise teadlikkusele (suurem teadlikkus oma kultuurist ja etnilisest identiteedist), turismi mõju majandussektorile (uued töökohad) ning muud turismiga kaasnevad mõjud näiteks võimalus teha koostööd teiste kohalikega. Teguritena, mis on olulised kogu kogukonnale tuuakse välja: keskkonna probleeme (nt turistide käitumine, liiklusummikud, ülerahvastatus), turismi mõju majandusele (nt erinevate teenuste rohkus), turismi mõju kogukondlikele teenustele (nt infrastruktuuri arendamine) ning muud kogukondlikud tegurid (nt kultuurivahetus, kultuuriürituste rohkus).

Suhtumist turismi ja selle mõjusse piirkonna arengule mõjutavad enim isiklikud tegurid ning tahaplaanile jäävad kogukondlikud tegurid (Kayat *et al* 2013). Samas on leitud, et kui elanikud tunnevad, et saavad isiklikku sotsiaalset või majanduslikku kasu on nad tõenäolisemalt positiivsemalt meelestatud turismi kui need, kes ei usu isiklikku kasusaamist (Sharma & Gursoy 2014; Kayat *et al* 2013). Võib öelda, et positiivse suhtumise aluseks on isiklik kokkupuude turismivaldkonnaga ning positiivse suhtumise suurendamiseks on vajalik tõsta kohalike teadmisi turismivaldkonna mõjust piirkonnale.

Turismivaldkonna arengus on suur roll ka koostööl ja võrgustikel. Haugland *et al* (2011) on kirjeldanud turismisihtkohti kui koostöövõrgustikke, kuhu on kaasatud nii ettevõtted, kohalikud ja regionaalsed omavalitsused ning ka kohalik kogukond. Samuti on Farmaki (2015) rõhutanud koostöö vajadust saavutamaks suuremat edu turismi mõjul piirkonna

arengule. Ka Sharma & Gursoy (2014) hinnangul on turismi planeerimiseks ja arendamiseks vajalik koostöö erinevatel tasanditel. Koostöösuhete arendamine on oluline ning see toob kaasa võimaluse saavutada kõigil osapooltel oma eesmärged. Buhalis & Costa (2006) on leidnud, et koostöövõrgustike olemasolul suureneb võimekus investeerida piirkonda. Koostööd tuleb teha nii riiklikul kui kohalikul tasandil. Casanueva *et al* (2014) on leidnud, et turismialases tegevuses ja koostöös on oma roll nii turistidel, turismiteenusele orienteeritud organisatsioonidel kui ka riigiasutustel ja kohalikel omavalitsustel (Casanueva *et al* 2014).

Turismisektori arengus olulisel kohal ka koostöö teiste sektoritega, mis on seotud turismiga. Nendeks on näiteks majutussektor (hotellid, külalistemajad jne), toitlustussektor (restoranid, kohvikud), meelelahutussektor ning ka reisibürood. Koostöö erinevate sektorite vahel annab suurema võimaluse arendada infrastruktuuri ning mõjub positiivselt majanduskasvule (Kayat *et al* 2013; Zehrer & Raich 2010).

Turismisektori koostööd iseloomustavad mitmed tegurid (Zehrer & Raich 2010):

- Koostöö tulemusel suureneb oskusteave ning rahalised vahendid, mida on raske saavutada üksikutele iseseisvatele väikesed ettevõtetel.
- Koostöö võimaldab saada kergemini juurdepääsu turule.
- Koostöö soodustab tõhusamat suhtlemist sihtrühmaga erinevate kaasaegsete infotehnoloogiliste vahendite abil.
- Koostöö võimaldab kujundada konkurentsivõimelist teenuste komplekti, mida pakutakse konkreetsetes geograafilistes piirkondades, et rahuldada erinevaid külastajate vajadusi.
- Koostöö suurendab poliitilist mõju suhtluses poliitiliste institutsioonidega.

Koostöö võrgustike toimimisest saavad kõige suuremat kasu väike ettevõtted, mistõttu on väike ettevõtete jaoks koostöö võrgustike olemasolu oluline (Sørensen 2007).

2.3. Toetused turismivaldkonnale

Paljudes riikides on turismist saanud väga tähtis majandusharu, milles on nähtud lahendust regionaalsetele probleemidele. Arendamiseks on tehtud mitmeid algatusi ning koostatud palju projekte eesmärgiga panustada maaelu elavdamisse läbi turismisektori (Saarinen 2014). Regionaalsete probleemide lahendamiseks sh ka turismi arendamiseks on võimalik saada toetust Euroopa Liidu fondidest.

Euroopa Liidu regionaalpoliitika elluviimiseks jagatakse liikmesriikidele struktuuritoetust, mida pakuvad erinevad fondid. EL toetab regionaalarengut peamiselt kahe fondi kaudu: struktuurfond ja ühtekuuluvusfond, struktuurfondid jagunevad omakorda kaheks: Euroopa Regionaalarengu Fond (ERF) ja Euroopa Sotsiaalfond (ESF) (Struktuurfond). Euroopa Liit on kolme programmi perioodi ajaks (1989-1993, 1994-1999 ja 2000-2006) kulutanud umbes 550 miljardit eurot piirkondliku erinevuste vähenemiseks ja regionaalarenguks Euroopas (Bachtler *et al* 2007).

Eesti rahandusministeeriumi andmetel sai Eesti perioodil 2004-2006 kasutada üle 371 miljoni euro struktuuritoetust, millele lisandus omaosalus üle 123 miljoni euro. Eesti kasutas ära sellest 99,2 protsenti ehk üle 368 miljoni euro (Struktuuritoetused). Perioodil 2007-2013 sai Eesti kasutada struktuuritoetust ligi 3,4 miljardi euro ulatuses (Rahandusministeerium). Iga toetusperioodi jooksul on Eestis toetatud ühe valdkonnana turismivaldkonna tegevusi. Kaks peamist turismivaldkonnale toetust pakuvat organisatsiooni Eestis on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS) ning Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA). Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetati perioodil 2007-2013 55 projekti kogusummaga ligi 72,6 miljonit eurot (EAS toetuse saajad).

Käesolev magistritöö analüüsib projekte, mis on toetust saanud EASlt „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest. Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meetme eelarve perioodil 2007-2013 oli 100 733 487 eurot, millest külastuskeskkonna arendamiseks oli 93 785 595 eurot (EAS). Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetati perioodil 2007-2013 55 projekti kogusummaga ligi 72,6 miljonit eurot (EAS toetuse saajad).

Selle meetme eesmärgiks on muuta Eesti eri piirkonnad atraktiivsemaks ettevõtjate, investorite, kvalifitseeritud tööjõu ja külastajate jaoks, kõrvaldades arengupotentsiaali kasutamist takistavad tegurid ja arendades välja piirkonnale omased konkurentsieelised (EAS, Riigiteataja). Meetme spetsiifilisemateks eesmärkideks on atraktiivsem kohalik külastuskeskkond ja selle tulemusena kasvav turismitulu piirkonnas ning atraktiivsem kohalik ettevõtluskeskkond ja selle tulemusena uued töökohad piirkonnas (Riigiteataja).

Külastuskeskkonna projektidest toetatakse kohalikku turismi- ja puhkemajandust arendavaid projekte, mis on eeskätt suunatud külastajatele. Peamiselt toetatakse projekte, mis arendavad ja/või mitmekesistavad külastus- ja vabaajavõimalusi, mitmekesistavad aktiivse puhkuse võimalusi (nt matka- ja õpperajad, vabaajaharrastuste võimalused jms), arendavad

väikesadamaid, eksponeerivad kultuuriliselt ja looduslikult väärtuslikke alasid ning samuti puhke- ja turismiobjektide tugiinfrastruktuuri väljaarendamise projekte (Riigiteataja).

Teooriast lähtuvalt on magistritöö jaoks sõnastatud kolm põhi uurimisküsimust:

- Kuidas on jaotunud „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetme 2007-2011 turismiprojektid Eestis geograafiliselt?
- Milline on ELi poolt toetatud turismiprojektide mõju piirkonnale?
 - Milline on ELi poolt toetatud turismiprojektide mõju töökohtadele?
 - Milline on ELi poolt toetatud turismiprojektide mõju ettevõtlusele?
- Kuidas on mõjutanud meetmest toetatud külastusobjektid koostöövõrgustikke?

Teooriast ja meetme eesmärkidest lähtuvalt on esitatud neli hüpoteesi.

Hüpotees 1:

„Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 on rohkem külastusobjekte saanud toetust Eesti tuntud turismipiirkonnad Lääne- ja Lõuna- Eestis.

Hüpotees 2:

„Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 elluviidud turismiprojektide mõjul loodi piirkonda olulisel määral uusi töökohti.

Hüpotees 3

„Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 elluviidud turismiprojektid mõjutasid olulisel määral ettevõtlust.

Hüpotees 4

„Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud turismiobjektide arendustegevuse tulemusel suurenes koostöö piirkonna teiste ettevõtetega.

3. Metoodika ja andmed

„Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetme külastuskeskkonna projektide mõju uuriti geograafilise jaotumise, projektide aruannete andmebaasi ja poolstruktureeritud intervjuude põhjal. Geograafilise jaotumise uurimiseks koostatud kaart annab hea visuaalse ülevaate projektide asukohtadest. Projektide aruannete andmebaasist on võimalik saada vajalikud andmed, projektide teostuse ja mõjude kohta. Poolstruktureeritud intervjuude eeliseks on võimalus suhelda otse projekti juhiga või projektiga otseselt seotud olnud inimestega, võimalus küsida täpsustavaid küsimusi ning saada selgitusi.

Töös hinnatakse turismiprojektide geograafiat, mõju tööhõivele, ettevõtlusele ning koostöövõrgustikule. Mõju tööhõivele uuritakse projekti tulemusel loodud otseste ja kaudsete töökohtade arvu alusel. Mõju ettevõtlusele analüüsitakse kolme näitaja põhjal: objekti tulemusel tekkinud uued ettevõtted, objekti tulemustest kasusaanud ettevõtted ning projekti mõjul lisandunud investeeringud erasektoris. Mõju tööhõivele ja ettevõtlusele uuritakse sagedustabelite alusel ning korrelatsioonanalüüsiga vaadeldakse seoste tugevust. Koostöövõrgustike uurimiseks kasutatakse poolstruktureeritud intervjuust saadud andmeid.

Toetatud projektide geograafiat, mõju töökohtadele ja ettevõtlusele vaadeldakse ka projektide tüübiti. Projektid on jagatud kolme kategooriasse: muuseumid, taristuobjektid ning muud objektid. Need kolmetüüpi projektid on oma iseloomult väga erinevad ning seetõttu tasuks vaadata nende mõjusid eraldi.

Töös kasutatakse nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid analüüsimeetodeid. Magistritöö põhineb võrdleva juhtumianalüüsi metoodikal, kus analüüsitakse 44 „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 elluviidud projektide mõju piirkonnale. Kasutati poolstruktureeritud intervjuudest ning projektide järelaruannetest saadud andmeid. Intervjuud viidi läbi projekti juhtidega peamiselt jaanuaris ja veebruaris 2014 ning keskmiselt kestis intervjuu tund aega. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab vastajal lisaks küsitule anda ka selgitusi ja põhjendusi. Intervjuud toetuse saajatega olid kaheosalised: esimeses osas täpsustati kvantitatiivsed andmed rahastatud objekti kohta ning teises osas keskenduti projekti tulemuslikkusele, koostööle ettevõtetega ja projekti sotsiaal-majanduslikule mõjule. Kokku viidi toetuse saajatega läbi 44 intervjuud, millest 35 intervjuud toetuse saajatega toimus silmast silma, kaheksa toetuse saaja esindaja soovil meili teel ja üks telefoniintervjuuna. Töös kajastatakse 44 projekti mõjusid piirkonnale, kuid meetmest oli

toetust saanud 45 projekti. Kahe elluviidud projekti („Karja põllumajanduse ja pärandkultuurikeskuse väljaarendamine piirkonna konkurentsivõime tugevdamiseks“ ja „Angla pärandkultuurikeskuse ehitamine“) puhul arendati üht külastusobjekti ja ei olnud võimalik kahe projekti mõjusid üksteisest eristada, seetõttu vaadeldi neid projekte koos. Lisas 1 on toodud toetust saanud projektide nimekiri.

Andmete analüüs teostati programmiga SPSS (*Statistical Package for Social Science*) ning kasutatakse andmetöötlusprogrammi Microsoft Excel. Toetuste geograafilise jagunemise kuvamiseks kasutati ArcGis ning Maa-ameti aluskaarte. Programmiga SPSS teostati korrelatsioonanalüüsi, millega analüüsiti projektide tulemuslikkust mõjutavate tegurite vahelist seost. Projektide tulemuslikkust ja mõju piirkonnale uuritakse peamiselt uute tekkinud töökohtade, erasektorist lisandunud investeeringute, tekkinud uute ettevõtete ning kasu saanud ettevõtete alusel.

4. Tulemused

4.1. Andmete tõlgendamine

Toetatud projektid on jagatud kolme kategooriasse: muuseumid, taristuobjektid ning muud objektid. Muude külastuskeskuse projektide hulgas oli näiteks spordi- ja vabaaja objekte, mõisaid, käsitöökodasid, kui ka pärandkultuuriga seotud objekte. Need kolmetüüpi projektid on oma iseloomult väga erinevad ning seetõttu tasuks vaadata nende mõjusid eraldi.

Kõige suurem osa toetust on saanutest on muud külastusobjektid (tabel 1), kuid palju on toetatud ka muuseume. Kui projektide arvu põhjal toetati kõige rohkem muid turismiobjekte, siis muuseumidele on saanud suurima osa kogu toetussummast.

Tabel 1. Toetuse saajate jagunemine projekti tüübi lõikes.

Projekti tüüp	Projektide arv	%	Toetuse summa (milj. eur)	%
Muuseum	18	41	20,7	47
Taristu	6	14	4,4	10
Muud objektid	20	45	18,6	43
Kokku	44	100	43,7	100

4.2. Turismiprojektide jaotumine geograafiliselt ning mõju ulatus

Ülekaalukalt enam on projekte toetatud Harju-, Tartu- ja Võrumaal (Tabel 2, joonis 1). Neis kolmes maakonnas asub pool toetatud projektidest. Harjumaal enamik projekte toetatud Tallinnas, suisa 7st projektist 6 asuvad Tallinnas. Ülejäänud toetuse saajad jagunevad võrdselt teiste maakondade vahel. Kõigest 1 projekt, on toetust saanud Järvamaal, kuid kaks maakonda, Hiiu ja Valga maakond, pole piirkondlikku konkurentsivõime tugevdamise meetmest saanud toetust ühelegi projektile.

Tabel 2. Projektide jagunemine geograafilise asukoha lõikes.

Maakond	Projektide arv	%
Harju	7	16
<i>sh Tallinnas</i>	6	14
Ida-Viru	2	5
Jõgeva	1	2
Järva	2	5
Lääne	2	5
Lääne-Viru	2	5

Põlva	5	11
Pärnu	3	7
Saare	3	7
Tartu	8	18
<i>sh Tartus</i>	3	7
Viljandi	3	7
Võru	6	14
Kokku	44	100

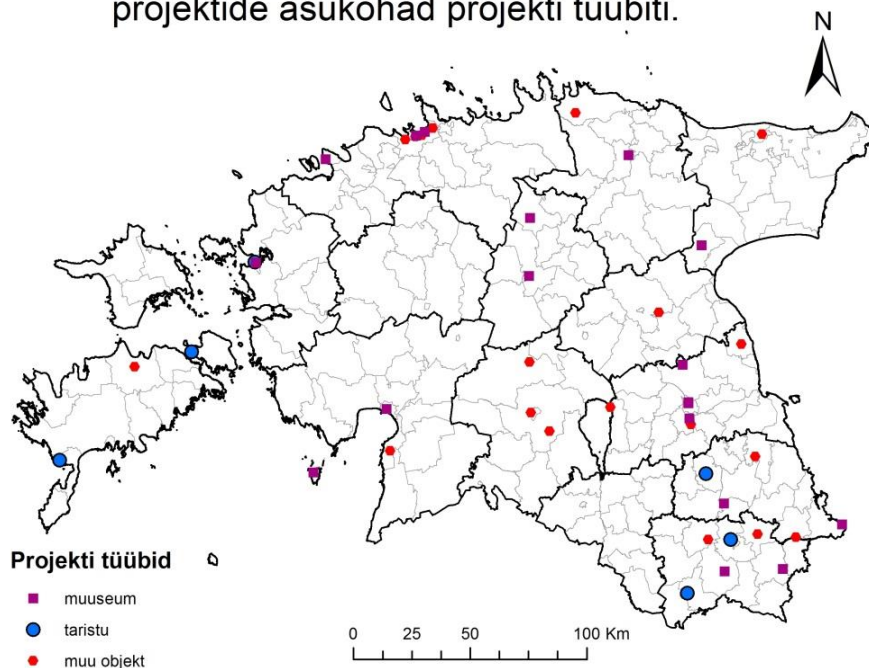
Suurem osa projekte on rahastatud Lõuna-Eestis. Enim projekte on meetmest toetust saanud Võrumaal, samuti mitmed projektid saanud toetust Põlvamaal ning Tartumaal. Enim turismiprojekte on koondunud Tallinnasse ja Tartusse. Harjumaal on enamik toetust saanud projekte Tallinnas. Piirkondlike konkurentsivõime tugevdamise meetmest ei ole toetust saanud kolm maakonda: Hiiumaa, Raplamaa ja Valgamaa.

Sellisest jaotusest võib järeldada, et motivatsioon arendada turismi projektide kaasabil on märgatavalt suurem Lõuna- Eestis võrrelduna ülejäänud Eestiga. Täiendavalt oleks tarvis uurida, mis on peamised põhjused, miks Lõuna-Eesti on nii aktiivne piirkond projektipõhiselt turismi arendama.

Piirkondlike konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetus saanud projektid on võimalik jagada kolme tüübi alusel: muuseumid, taristu objektid ja muud külastusobjektid. Muuseumid ning muud külastusobjektid erinevad peamiselt funktsiooni alusel: muuseumide puhul on funktsiooniks museaalide säilitamine ning muude külastusobjektide puhul külastajale mitmesuguste teenuste pakkumine (näiteks käsitöökojad, ürituste korraldamise võimalus ja/või turismiinfo jagamine). Taristuobjektide hulka kuuluvad sadamad ja promenaadid ja lennuväli.

Tulemustest selgus, et toetust saanud projektid tüübiti on valdavalt jagunenud üle Eestiliselt ning ei ole võimalik eristada piirkondi, kuhu oleks koondunud peamiselt ühte tüüpi projektid.

Piirkonna konkurentsivõime meetmest toetatud projektide asukohad projekti tüübiti.

Joonis 1. Piirkonna konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetatud projektide asukohad projekti tüübiti.

4.2.1. Projekti mõju ulatus kasusaanud ettevõtete asukohast lähtudes

Hinnanguline projektide mõju ulatus kasusaanud ettevõtete asukohast lähtudes jaguneb nelja järgmisesse kategooriasse: kohalik, kohalik omavalitsus (KOV), kohalik omavalitsus koos naaberomavalitsustega (KOV-ide kogum) ja regionaalne. Kohaliku mõjuga toetust saanud objektid on need, millest kasusaanud ettevõtted asuvad külastusobjekti vahetus läheduses. Regionaalse mõju ulatuse puhul asuvad kasusaanud ettevõtted vähemalt üle maakonna, aga mõnel juhul ka naabermaakondades.

Lähtudes kasusaanud ettevõtete asukohtadest on toetust saanud objektide hulgas kõige rohkem selliseid, mille mõju ulatus piirdub kohaliku omavalitsuse tasandiga, selliseid külastusobjekte on 18 (Lisa 2 tabel 9). Umbes sama palju (14) on selliseid külastusobjekte, mille tegevusest kasu saanud ettevõtted asuvad objekti vahetus läheduses ehk kasusaajate ring on kohalik. Kõige vähem on toetust saanud objektide seas regionaalse mõju ulatusega külastusobjekte, selliseid külastusobjekte on 3. Mõnevõrra rohkem on selliseid külastusobjekte, millest on kasu saanud ettevõtted, mis asuvad nii toetust saanud objektiga

samas omavalitsuses kui ka naaberomavalitsustes, selliseid külastusobjekte on 8. Hinnanguliselt on geograafiliselt suurima kasusaanud ettevõtete ringiga külastusobjektid Eesti Maanteemuuseum, Angla Pärandkultuurikeskus ja Piusa Koobaste Külastuskeskus. Suur geograafiline ulatus kasusaanud ettevõtetest lähtuvalt on eelkõige neil külastusobjektidel, mis asuvad maapiirkonnas, kus pole läheduses väga palju teenusepakkujaid, ja mille eestvedajad teevad aktiivselt koostööd võimalikult paljude piirkonnas asuvate ettevõtetega.

4.3. Turismiprojektide mõju tööhõivele

Toetust saanud objektide mõju piirkondade tööhõivele vaadeldakse projektide otsesel ja kaudsel tulemusel loodud töökohtade arvu alusel. Otsesteks töökohtadeks on töökohad, mis on loodud projekti mõjul toetuse saaja või toetust saanud külastusobjekti haldavas organisatsioonis. Kaudseteks töökohtadeks on töökohad, mis on projekti mõjul loodud sellest kasu saanud ettevõttesse.

4.3.1. Otseselt loodud töökohad

Elluviidud projektide tulemusel loodud otseste töökohtade arvu hinnati projektide järelaruannete ja toetuse saajatega tehtud intervjuude põhjal. Samuti vaadeldakse eraldi töökohtade teket projekti tüübiti.

Külastuskeskkonna projektide mõjul loodi keskmiselt intervjuude põhjal 3,2 ja järelaruande põhjal (aruannetes kajastub ka ettevõtete asutuste registriandmeid.) 4,1 uut aastaringset töökohta (tabel 3). Seega võib öelda, et keskmiselt loodi veidi alla 4 uue töökoha (mediaan: 2-3 uut täistöökohta projekti kohta). Intervjuude põhjal loodi kõige rohkem uusi töökohti Eesti Pärimusmuusika Keskuses, kokku 20 töökohta, järelaruannete põhjal tekkis seal 16 uut täistöökohta. Samas järelaruande kohaselt tekkis kõige rohkem töökohti Eesti Maanteemuuseumis, kokku 17, kuid intervjuude põhjal ei tekkinud projekti tulemusel sinna ühtegi uut töökohta. Tulemusi tõlgendades tuleb arvestada, et intervjuud ja järelaruanded põhinevad toetuse saajate andmetel ja hinnangutel. Seetõttu võivad need näitajad olla ülehinnatud, kuna toetuse saajatel on huvi näidata, et toetusest on kasu olnud. Nii intervjuudest kui ka aruannetest selgu, et ühtegi otsest töökohta ei loodud seoses A.H. Tammsaare Muuseumiga, Varstu lennuväljaga, Postiteega, Ööbikuoru Hüdrotöökoda-Muuseumiga ning Koguva küla sadamaga. Külastuskeskkonna projektide tulemusel on intervjuude põhjal hinnanguliselt kokku loodud 131 uut otsest töökohta ning aruannete põhjal

loodi hinnanguliselt 170 töökohta. Üheks põhjusena, miks aruannete põhjal on hinnanguliselt tekkinud rohkem töökohti võib välja tuua soovi näidata projekti edukust paremas valguses.

Korrelatsioon analüüsi tulemusena (Lisa 3, tabel 10) selgus, et otseselt loodud töökohad intervjuude põhjal on tugevas seoses otseselt loodud töökohtadega aruannete põhjal ($r=0,332$). Analüüsi tulemusest ilmnes ka, et projekti tulemusel otseselt loodud töökohad aruande alusel on statistiliselt olulises seoses väljamakse summaga ($r=0,620$). Samuti on otseselt loodud töökohad aruande alusel statistiliselt olulises seoses kasusaanud ettevõtete arvuga ($r=0,441$).

Vaadates loodud töökohtade arvu projekti tüübiti, selgub, et muude külastuskeskuse projektide tulemusel on keskmiselt loodud 3,7-4,2 uut töökohta ehk keskmiselt on loodud 4 uut otsest töökohta. Kõige rohkem uusi otseseid töökohti tekkis nii intervjuude kui ka aruande kohaselt Eesti Pärimusmuusika Keskuses. Kokku loodi muude külastuskeskkonna projektide tulemusel keskmiselt 74 uut töökohta.

Muuseumi projektide tulemusel on keskmiselt loodud 3,0-5,6 uut töökohta. Intervjuudest ilmnes, et Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi projekti puhul on tööhõive isegi vähenenud. Kõige rohkem töökohti loodi Pärnu Muuseumi aidahoone projekti ning Jääaja teemapargi projekti tulemusel. Kokku loodi muuseumide projektide tulemusel 50,3- 84,3 uut otsest töökohta.

Taristu projektide tulemusel on loodi keskmiselt 0,9-2,0 uut otsest töökohta. Intervjuudest ilmnes, et kõige rohkem uusi töökohti loodi Lõmala sadama ja külastuskeskuse projekti tulemusel (4 uut töökohta). Kõige rohkem töökohti aruande kohaselt loodi Tamula rannapromenaadi projekti tulemusel (7 uut töökohta). Kokku loodi taristu projektide tulemusel 5,4- 12,0 uut otsest töökohta.

Kokkuvõtvalt, selgub, et muuseumite ja muude külastusobjektide arendamise mõjul loodi üldjoontes sama palju otseseid töökohti objekti kohta, samas kui taristu objektide arendamise tulemusel lisandus vaid mõni üksik otsene töökoht. Taristu projektide puhul on probleemiks asjaolu, et nende mõju on kaudne ning tekkinud töökohtade arvu ei osata hinnata.

Kasutatud andmete kriitikana võib välja tuua asjaolu, et projekti mõjul loodud töökohtade arv on hinnanguline kuna mitmel juhul on raske hinnata kas loodud töökoht tekkis projekti mõjul või mitte. Samuti esineb suur erinevus järelaruannetes kajastatud ning intervjuude käigus välja toodud loodud töökohtade osas. Peamise põhjusena, miks järelaruannete põhjal on mõju tööhõivele märgatavalt suurem, võib pidada soovi näidata projekti mõju suuremana. Samas on

turismisektorile omane ajutised ja hooajalised töökohad, mis on kindlasti mõjutanud antud hinnanguid.

Tabel 3. Projektide mõjul loodud otseste aastaringsete töökohtade arv.

	Kokku		Muu objekt		Muuseum		Taristu	
	Intervjuu	Aruanne	Intervjuu	Aruanne	Intervjuu	Aruanne	Intervjuu	aruanne
Min	0	0	0,5	0	-11	0	0	0
Keskmine	3,2	4,1	4,2	3,7	3,0	5,6	0,9	2,0
Mediaan	2,0	3,0	2,7	3,0	2,0	3,5	0,2	0,5
Max	20,0	17,0	20	16	10,0	17,0	4,0	7,0
Kokku	131	170,0	75,2	73,3	50,3	84,3	5,4	12,0

4.3.2. Kaudselt loodud töökohad

Toetust saanud objektide mõjul loodud kaudsete töökohtade hinnang põhineb kahel erineval andmeallikal: projektide järelaruanded ja intervjuud toetuse saajatega. Kuna andmed on hinnangulised tulemused olla osade projektide puhul ülehinnatud.

Tulemustest selgus, et keskmiselt loodi ühe toetust saanud külastusobjekti kohta, keskmiselt 6,2–7,6 töökohta (tabel 4) ning mediaan oli 3. Intervjuudele põhjal loodi enim kaudseid töökohti Alatskivi lossi ja Ajakeskuse Wittenstein mõjul, mõlemal juhul 20 kaudset täistöökohta. Aruande põhjal loodi enim kaudseid töökohti Tamula rannapromenaadi projekti tulemusel (55 kaudset töökohta). Intervjuudest selgus, et ühtegi kaudset töökohta ei ole projekti tulemusel tekkinud iga neljanda objekti puhul ning 16 külastusobjektide eestvedajaist ei osanud loodud kaudsete töökohtade arvu välja tuua. Külastuskeskkonna projektide tulemusel on intervjuude põhjal hinnanguliselt kokku loodud 174 uut kaudset töökohta ning aruannete põhjal loodi hinnanguliselt 266 töökohta. Üheks põhjuseks, miks aruannete põhjal on hinnanguliselt tekkinud rohkem töökohti võib välja tuua soovi näidata projekti edukust paremas valguses.

Korrelatsioonanalüüsi tulemusena (Lisa 3, tabel 10) selgus, et kaudselt loodud töökohad intervjuude põhjal on tugevas seoses otseselt loodud töökohtadega aruannete põhjal ($r=0,566$). projekti tulemusel kaudselt loodud töökohad intervjuude alusel on statistiliselt olulises seoses väljamakse summaga ($r=0,430$). Ehk mida suurem on väljamakse projektile, seda eeldatavalt suurem on arendus ja selle mõju piirkonnale ja selle ettevõtetele. See toob kaasa vajaduse luua uusi töökohti. Samuti on kaudselt loodud töökohad intervjuude alusel statistiliselt olulises

seoses kasusaanud ettevõtete arvuga ($r=0,696$). Ehk, mida rohkem ettevõtteid turismiobjekti arendamisest kasu sai, seda rohkem on vaja ka uut tööjõudu. Korrelatsioonanalüüsi tulemustest selgus ka, et kaudselt loodud töökohtadega aruannete põhjal on statistiliselt olulises seoses lisandunud investeeringutega erasektoris ($r=0,619$). Ehk investeerinutega erasektoris suureneb ettevõtete ja turismiobjektide arendamine, mis omakorda toob kaasa vajaduse uute töökohtade järele.

Hinnates loodud kaudsete töökohtade arvu erinevate objekti tüüpide lõikes, selgub, et muuseumiobjektide arendamise mõjul loodi keskmiselt rohkem kaudseid töökohti kui taristuobjektide ja muude külastusobjektide mõjul. Muuseumiobjektide mõjul loodi intervjuude põhjal hinnanguliselt keskmiselt 7,3-6 kaudset töökohta projekti kohta (mediaan 4,3), samas taristuobjektide kohta loodi keskmiselt intervjuude põhjal 3,4 (mediaan 1,8) uut kaudset töökohta ning teiste külastusobjektide kohta keskmiselt 6,6 kaudset (mediaan 4,0) töökohta. Intervjuude põhjal on kõige rohkem kaudseid töökohti tekkinud ajakeskus "Wittenstein" projekti ja Alatskivi lossi projekti tulemusel, hinnanguliselt tekkis nende mõjul 20 uut kaudset töökohta. Kokku loodi intervjuude põhjal hinnanguliselt muuseumiobjektide mõjul 97,2 uut kaudset töökohta, taristuobjektide mõjul loodi hinnanguliselt 20,5 uut töökohta ning muude külastusobjektide mõjul loodi 66,2 uut kaudset töökohta.

Aruannete põhjal loodi hinnanguliselt kõige rohkem töökohti ühe projekti kohta taristu projektide tulemusel, keskmiselt loodi 15,6 uut otsest töökohta, muude külastuskeskuse objektide kohta oli vastav näitaja 4,8 kaudset töökohta ning muuseumiobjektide kohaselt hinnanguliselt 7,4 uut kaudset töökohta. Aruande põhjal on kõige rohkem kaudseid töökohti tekkinud Tamula rannapromenaadi projekti tulemusel, hinnanguliselt tekkis selle mõjul 55 uut kaudset töökohta. Kokku loodi intervjuude põhjal hinnanguliselt taristuobjektide mõjul 93,5 uut kaudset töökohta, muuseumi mõjul loodi hinnanguliselt 96,0 uut töökohta ning muude külastusobjektide mõjul loodi 76,9 uut kaudset töökohta.

Kasutatud andmete kriitikaks on, et projekti mõjul loodud töökohtade arv on hinnanguline kuna on raske hinnata, kas loodud töökoht tekkis teostatud projekti mõjul või mitte.

Tabel 4. Projektide mõjul loodud kaudsete aastaringsete töökohtade arv.

	Kokku		Muud objektid		Muuseum		Taristu	
	Intervjuu	Aruanne	Intervjuu	Aruanne	Intervjuu	Aruanne	Intervjuu	Aruanne
Min	0	0	0	0	0	0	0	0
Keskmine	6,2	7,6	6,6	4,8	7,3	7,4	3,4	15,6

Mediaan	3,0	3,0	4,0	3,0	4,3	2,0	1,8	9,5
Max	20,0	55,0	20,0	20,2	20,0	34,0	10,0	55,0
Kokku	174,2	266,4	66,2	76,9	87,5	96,0	20,5	93,5

4.4. Turismiprojektide mõju ettevõtlusele

4.4.1. Projekti tulemusel loodud uued ettevõtted

Suurem osa toetuse saajatest (30) hindasid, et projektist toetust saanud objekti mõjul ei ole loodud ühtegi uut ettevõtet või nad ei ole sellest teadlikud. Eelkõige ei osanud uute ettevõtete loomist kommenteerida nende objektide esindajad, mis asuvad suuremates linnades nagu Tallinn ja Tartu, nendes ei osata hinnata, kas uue ettevõtte loomine on seotud just hinnatava projektiga või mõne muu teguriga. See-eest maapiirkonnas ellu viidud projektide eestvedajad olid uute ettevõtete loomisest teadlikumad.

Tulemustest selgus, et keskmiselt loodi ühe toetust saanud objekti mõjul alla ühe ettevõtte. Kõige rohkem uusi ettevõtteid tekkis Mooste mõisakompleksi projekti (9 ettevõtet) ja Postitee viidasüsteemi projekti (8 ettevõtet) mõjul (tabel 5). Kokku tekkis toetust saanud objektide mõjul hinnanguliselt 34 uut ettevõtet, mille hulka on arvestatud ka üksikud loodud MTÜ-d.

Intervjuudest selgus, et hinnanguliselt on kõige rohkem uusi ettevõtteid tekkinud muude külastusobjektide tulemusena, kuid keskmiselt ühe objekti kohta on tekkinud kõige rohkem ettevõtteid taristuobjektide kohta. See on selgitatav sellega, et taristuobjektide osakaal on väiksem. Kõige vähem uusi ettevõtteid tekkis muuseumide arendamise tulemusena, keskmiselt tekkis muuseumide projektide mõjul hinnanguliselt 0,39 uut ettevõtet ning kokku tekkis hinnanguliselt 7 uut ettevõtet.

Tabel 5. Toetust saanud objekti mõjul loodud uute ettevõtete arv.

	Loodud uued ettevõtted kokku	Muud objektid	Muuseum	Taristu
Miinum	0	0	0	0
Keskmine	0,87	1	0,39	2,2
Mediaan	0	0	0	1,0
Maksimum	9	9	3	8,0
Kokku	34	15	7	11

4.4.2. Kasu saanud ettevõtted

Kasusaanud ettevõtet nimetamine ning arvu kindlaks tegemine osutus toetuse saajate jaoks keeruliseks, eriti nende objektide puhul, mis asuvad suuremates linnades. Kokku oskas kasusaanud ettevõtete arvu välja tuua 30 külastusobjekti projektijuhti.

Tulemustest selgus (tabel 6), et ühe toetust saanud külastusobjekti kohta oli keskmine kasusaanud ettevõtete arv hinnanguliselt 19 ning mediaan 11,5. Hinnanguliselt sai toetust saanud objektidest kokku kasu suurusjärgus 570 ettevõtet. Seejuures tuleb silmas pidada, et suurusjärg põhineb toetuse saajate ebatäpsel ja subjektiivsel hinnangul.

Korrelatsioonanalüüsi tulemustest selgus (lisa 3 tabel 10), et kasusaanud ettevõtted on statistiliselt olulises seoses kaudselt loodud uute töökohtadega (intervjuude põhjal) ($r=0,696$). See on seletatav sellega, et toetust saanud turismiprojekti tulemustest kasu saanud ettevõttes tekivad paremad võimalused ettevõtte arendamiseks, mis omakorda loob uusi töökohti.

Vaadeldes kasusaanud ettevõtete arvu eraldi objekti tüübiti, ilmneb, et keskmiselt enim on keskmiselt kasusaanud ettevõtteid muude külastusobjektide kohta, hinnanguliselt on keskmiselt objekti kohta kasu saanud 22,4 ettevõtet (mediaan). Kokku on muude külastuskeskuse objektide tulemusel kasu saanud hinnanguliselt 269 ettevõtet. Muuseumide puhul on keskmiselt kasusaanud hinnanguliselt 17,7 ettevõtet (mediaan 9,5) ning muuseumide arendamisest on kasu saanud kokku hinnanguliselt 212 ettevõtet. Taristuobjektide puhul on keskmiselt kasusaanud hinnanguliselt 14,8 ettevõtet (mediaan 9,5) ning taristuobjektide arendamisest on kasu saanud kokku hinnanguliselt 89 ettevõtet.

Intervjuudest selgus, et Eesti Maanteemuuseumi arendamisest on kasu saanud kõige rohkem ettevõtteid, kasusaanud ettevõtteid on hinnanguliselt 58. Suure kasusaanud ettevõtete arvuga on ka Alatskivi loss, hinnanguliselt on kasu saanud 50 ettevõtet, Holstre-Polli Tervisekeskus, mille mõjul on hinnanguliselt kasu saanud 45 ettevõtet ning Ajakeskus Wittensteini ja Tamula rannapromenaadi projektidest on kasu saanud hinnanguliselt 40. Samas Varstu lennuvälja projektist on kasu saanud hinnanguliselt ainult 1 ettevõtte.

Kasusaanud ettevõtetena toodi välja nii kohalikke kui ka regionaalseid teenusepakkujaid, näiteks toitlustus- ja majutuskohad, kauplused (nt toidu- ja suveniiripoed), tervisekeskused ja bensiniijaamad. Mõned toetuse saajad töid välja ka koostöö koolide ja lasteaedadega, kellega koostöös viiakse ellu haridusprogramme või korraldatakse laagreid. Koole kasusaajatena töid näiteks välja Eesti Maanteemuuseum, Jõulumäe Tervisespordikeskus, Holstre-Polli Tervisekeskus, A.H. Tammsaate Muuseum Vargamäel ja Iloni Imedemaa.

Tabel 6. Toetust saanud projektist kasusaanud ettevõtete arv.

	Kasu saanud ettevõtted	Muud objektid	Muuseum	Taristu
Miinimum	1	6	5	0
Keskmine	19	22,4	17,7	14,8
Mediaan	11,5	19	9,5	9,5
Maksimum	58	50	58	40
Kokku	570	269	212	89

4.4.3. Lisandunud investeeringud

Toetust saanud külastusobjekti mõjul tehtud investeeringute mahtu erasektoris oskasid 44-st toetuse saajast hinnata 25 ning 17 toetust saanud objekti puhul kinnitati, et projekti arendamise mõjul lisandus erasektoris investeeeringuid, kuid ei osatud välja tuua konkreetseid numbreid.

Tulemustest selgus (tabel 7), et keskmiselt tehti erasektoris ühe toetust saanud objekti kohta hinnanguliselt 137 700 eurot investeeeringuid, mediaani järgi on vastav näitaja 62 500 eurot. Hinnanguliselt investeeriti projekti mõjul erasektoris kõige rohkem Alatskivi lossi (684 000 eurot) ja Mooste mõisakompleksi (640 000 eurot) projektide puhul. Hinnanguliselt lisandus 25 toetatud külastusobjekti mõjul erasektoris kokku suurusjärgus 3,4 miljonit eurot investeeeringuid.

Korrelatsioonanalüüsi tulemusena (Lisa 3, tabel 10) selgus, et lisandunud investeeringud erasektoris on statistiliselt olulises seoses kaudselt loodud töökohtadega aruannete põhjal ($r=0,619$). Samuti selgus, et lisandunud investeeringute erasektoris ja loodud uute ettevõtete vahel esineb statistiliselt oluline seos ($r=0,559$).

Hinnates lisandunud investeeringuid erasektoris objekti tüüpide lõikes, selgub, et muuseumite mõjul lisandus erasektoris investeeeringuid keskmiselt hinnanguliselt 57 400 eurot, kuid mediaan oli 0 eurot, seega ei lisandunud muuseumide projektidega oluliselt investeeeringuid erasektoris. Taristu objektide mõjul lisandus keskmiselt investeeeringuid erasektoris hinnanguliselt 177 500 eurot. Kokku lisandus taristu projektide mõjul erasektoris investeeeringuid 532 600 eurot. Kõige rohkem investeeeringuid erasektoris

lisandus muude külastusobjektide mõjul, keskmiselt lisandus hinnanguliselt 207 100 eurot. Kokku lisandus muude külastusobjektide mõjul erasektoris investeringuid 2 277 900 eurot.

Tabel 7. Toetuse saajate hinnang kasusaanud ettevõtete tehtud investeeringutele erasektoris (tuh. euro).

	Kokku	Muud objektid	Muuseum	Taristu
Min	0	0	0	0
Max	684,0	683,9	420,0	319,0
Keskmine	137,7	207,1	57,4	177,5
Mediaan	62,5	75,4	0	213,0
Kokku	3442,1	2277,9	631,6	532,6

4.5. Koostöö

Intervjuude põhjal sai eristada turismiprojekte, mis aitasid kaasa ettevõtete koostööle. Eraldi võib välja tuua kolm turismiobjekti: Mooste mõisakompleks, Avinurme Elulaadikeskus ja Postitee. Mooste mõisakompleks toetab ettevõtteid renoveeritud ruumidega mõisakompleksis ja seeläbi kujundab „ettevõtlusklasteri“ teket, siis näiteks Avinurme Elulaadikeskus tegeleb kohaliku puutöökultuuri edendamisega ja kohalike meistrite toetamisega, näiteks korraldatakse ettevõtluskoolituste.

Välja võib tuua ka Postitee, kes oma projekti arenduse ja turustamisega on „Postitee“ äärde meelitanud uusi ettevõtteid ning sidunud piirkonna need koostoimivaks tervikuks, võimaldades neil end Postitee kaudu reklaamida. Postitee koos Eesti Maanteemuuseumiga võib pidada heaks koostöö näiteks võib, nende eestvedajate omavahelise tiheda koostöös korraldatakse suure külastajate hulgaga üritusi ning viiakse läbi turundustegevusi.

Projekti eestvedajad pidasid üldiselt oluliseks koostöö edendamist piirkonna ettevõtete ja asutustega, samuti turismifirmadega. Koostöö edendamisel turismifirmadega on peamiselt eesmärgiks töötada välja uusi pakette. Näiteks Mooste mõisakompleksis tegutsevad ettevõtted on võtnud suuna ühiste teenuste väljatöötamisele, et kompleksis tegutsevad organisatsioonid teeniksid külastajatelt senisest rohkem kasu. Sarnaselt soovivad toetuse saajad rohkem tegeleda ühisturundusega ja seda ka väljaspool Eestit. Piusa Koobaste Külastuskeskus, Piiri kõrts ja Eesti Maanteemuuseum tunnetavad, et potentsiaali on saada külastajaid juurde Venemaa ja Läti suunalt, Iloni Imedemaa soovib enam tähelepanu võita soomlaste ja rootslaste seas.

Teise külje pealt võiks välja tuua projekti Varstu lennuvälja taastamine, avaldas toetuse saaja, et piirkonnas puuduvad teised turismiettevõtted, kellega teha koostööd ning mida oleks hobilenduritel võimalik külastada. Samas pidas projekti arendaja turismiettevõtete ja teenusepakkujate vähesust piirkonnas oluliseks Varstu lennuvälja arengutakistuseks, kuna ilma lisateenusteta ei ole lennuväli hobilendurite jaoks atraktiivne.

Üldiselt siiski toetust saanud turismiobjektidel esineb mõningane koostöövõrgustik. Peamiselt nimetati koostööpartneritena teisi lähedal asuvaid turismiobjekte, majutusasutusi, turismifirmasid ning koole.

5. Arutelu

Viimastel aastakümnetel on maapiirkondades oluliselt langenud põllumajanduse osatähtsus (Saarinen 2014; Raagmaa 2010). Põllumajanduse osakaalu vähenemine on kaasa toonud vajaduse maapiirkondade majanduse ümber struktureerimiseks (Lundmark *et al* 2014; Holt-Jensen & Raagmaa 2010; Raagmaa 2010). Põllumajanduse osatähtsuse vähenemise tagajärjel kadus enamik töökohti ning inimesed lahkusid linnadesse tööd otsima. See tõi kaasa vajaduse maapiirkondade majandust ümberstruktureerida, mille käigus on peamiselt kasvanud turismisektori osakaal. Turismis on nähtud hõreasustus piirkondade majanduse päästjat ning töökohtade loojat (Skerritt & Huybers 2005). Seetõttu on turismivaldkond üks arendatavaid valdkondi ning selle arengusse panustatakse palju.

Ka Eesti maapiirkondade mitmekesistamise poliitika keskendub turismisektori edendamisele (Holt-Jensen & Raagmaa 2010). Tänapäeval on Eestis võimalik selgelt eristada turismipiirkondi ehk neid piirkondi, mis keskenduvad peamiselt turismisektorile. Antud töö käigus uuriti, kuidas on jaotunud „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud külastuskeskkonna projektid, mis on toetust saanud perioodil 2007-2011 geograafiliselt ning teooriale toetudes kontrolliti hüpoteesi: „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 on rohkem külastusobjekte saanud toetust Lääne- ja Lõuna- Eestis.

Nagu Raagmaa (2010) on välja toonud, eristuvad Eestis kaks maapiirkonda, mis keskenduvad turismisektorile. Nendeks piirkondadeks on Lääne- ja Lõuna-Eesti, Lääne-Eesti on eriti tuntud spa-turismi järgi. Hüpoteesi kontrollides selgus, et suur osa meetmest toetust saanud projektidest koondus Lõuna-Eestisse, kuid Lääne- Eestis sai meetmest toetust vähe turismiprojekte. Selle põhjal võib väita, et tõestust leidis ainult osa hüpoteesist. Üheks põhjuseks, miks Lääne- Eesti ei ole aktiivne toetuse saaja, võib olla asjaolu, et piirkond on tuntud peamiselt spa-turismi järgi ning turismi arendus käib peamiselt äriettevõtete põhisel, kes oma tegevuse arendamiseks ei koosta projekte. Samas vastukaaluks Lõuna-Eesti suurt projektide kontsentratsiooni võib põhjendada asjaoluga, et peale põllumajanduse kokkuvarisemist, mis oli Lõuna-Eesti peamine majandusharu, hakati piirkonda raha suunama läbi mitmete meetmete, mis toetuse saamiseks eeldas projektide kirjutamist. Näitena võib tuua Kagu-Eesti programmi ning Setomaa programmi. Pikemaajalisem tegelemine projektidega, annab arendajatele projekti koostamise kogemuse ning julguse. Kuna Lääne-Eesti arendamisesse ei ole nii palju vahendeid suuantud on tekkinud olukord, kus Lääne-Eesti

turismiarendajatel on väiksem kogemus edukate projektide kirjutamisel. Kuid antud andmestiku põhjal ei olnud võimalik tuua välja konkreetseid põhjendusi meetmest toetust saanud turismiprojektide geograafilise jagunemise kohta. Seega oleks vaja põhjalikumalt edasi uurida, miks koonudus suur osa toetust saanud külastuskeskkonna projektidest just Lõuna-Eestisse. Samas selgus tulemustest, et palju projekte oli teostatud linnades. Näiteks Harjumaal toetust saanud 7st projektist 6 asus Tallinnas. Turismiprojektide arendamine linnades, eriti Tallinnas ja Tartus, kuhu on niigi peamiselt koondunud töökohad ja inimesed, suurendab regionaalset erinevust veelgi. Võttes arvesse, et meetme eesmärgiks oli vähendada piirkondlikke erinevusi, võib väita, et toetuse andmine turismiobjektidele, mis asuvad linnas ei ole kooskõlas meetme eesmärkidega.

Teiseks hüpoteesiks, millele otsiti kinnitust oli: „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 elluviidud turismiprojektide mõjul loodi piirkonda olulisel määral uusi töökohti.

Turismimeetmete edu hindamise peetaksegi olulisimaks uute töökohtade loomist (Coles 2003). Lundmark (2005) ja Lundmark *et al* (2014) on pidanud turismisektori töökohti kergesti ja odavalt loodavateks, seetõttu võib eeldada, et konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetust saanud turismiprojektide mõjul loodi palju uusi töökohti. Uute töökohtade loomine oli ka meetme üheks eesmärgiks.

Analüüsi käigus selgus, et külastuskeskkonna projektide tulemusel on intervjuude põhjal hinnanguliselt kokku loodud 131 uut otsest töökohta ning aruannete põhjal loodi hinnanguliselt 170 töökohta terve Eesti peale. Ühe põhjusena, miks aruannete põhjal on hinnanguliselt tekkinud rohkem töökohti võib välja tuua soovi näidata projekti edukust paremas valguses. Samas tuleb võtta arvesse, et tegemist on hinnanguliste arvudega. Kui Lundmark (2005) on väitnud, et töökohad on odavad luua, siis konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetust saanud projektide puhul ühe töökoha loomiseks 0,25-0,3 miljonit eurot, mida ei saa pidada väga väikeseks summaks. Seega võib väita, et siinkohal see väide kinnitust.

Vaadates tekkinud töökohti projekti tüüpide kaupa, selgus, et muuseumite ja muude külastusobjektide arendamise mõjul loodi üldjoontes sama palju otseseid töökohti objekti kohta, kuid taristu objektide arendamise tulemusel lisandus vaid mõni üksik otsene töökoht. Taristu projektide puhul on probleemiks asjaolu, et nende mõju on kaudne ning tekkinud töökohtade arvu seetõttu raske hinnata. Vaadates ühe töökoha maksumust projekti tüübiti

ilmnes, et kõige vähem ühe töökoha loomiseks kulutati muude turismiobjektide puhul, mille korral oli ühe töökoha loomise maksumuseks 0,25 miljonit eurot. Ühe uue töökoha loomiseks kulus kõige rohkem taristuobjektide puhul, mil intervjuudest saadud andmete põhjal kulus ühe uue töökoha loomiseks 0,81 miljonit eurot. Üheks põhjuseks, miks taristuobjektide puhul on ühe uue töökoha loomise maksumus niivõrd kõrge, võib välja tuua asjaolu, et taristuobjektide puhul on mõju tööhõivele väike.

Vaadeldes turismiprojektide mõju kaudsetele töökohtadele selgus, et külastuskeskkonna projektide tulemusel on intervjuude põhjal hinnanguliselt kokku loodud 174 uut otsest töökohta ning aruannete põhjal loodi hinnanguliselt 266 töökohta. Võttes arvesse saadud toetuse summat ilmneb, et ühe kaudse töökoha loomiseks kulus 0,16 (aruande põhjal) ja 0,25 (intervjuude põhjal) miljonit eurot. Ka siin esineb intervjuude ja aruannete andmetes vahe. Samuti võib ühe põhjusena, võib välja tuua soovi näidata projekti edukust paremas valguses. Kuid tuleb arvesse võtta, et tegemist on hinnanguliste arvudega.

Uurides loodud kaudsete töökohtade arvu erineva objekti tüübi lõikes, selgus, et muuseumiobjektide arendamise mõjul loodi keskmiselt rohkem kaudseid töökohti kui taristuobjektide ja muude külastusobjektide mõjul. Vaadates ühe kaudse töökoha maksumust projekti tüübiti ilmnes, et taristu objektide puhul kulu intervjuudest saadud andmete kohaselt ühe kaudse töökoha loomiseks 0,21 miljonit eurot ning aruande põhjal kõigest 40 000 eurot. Vahe kahe erineva andmeallikaga saanud tulemustes tuleneb asjaolust, et loodud töökohtade andmed on hinnangulised ning taristuobjektide puhul on keeruline hinnata otseselt objekti mõjul loodud töökohtade arvu. Taristuobjektide puhul on näha ka seda, et aruannetes on hinnatud kaudsete töökohtade tekkimist üle ning sellest tingituna on ka töökoha loomise maksumus väiksem. Muuseumiobjektide puhul on ühe kaudse töökoha loomise maksumuseks keskmiselt 0,22 miljonit eurot ning muude turismiobjektide puhul 0,26 miljonit eurot. Need näitajad on lähedal keskmisele näitajale.

Üldiselt jäi „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud turismiprojektide mõju tööhõivele kasinaks. Kõigi projektide peale suudeti projekti otsesel tulemusel üle Eestiliselt luua hinnanguliselt 150 uut töökohta, mis ilmselgelt ei avalda suurt mõju tööhõivele. Kõigi turismiprojektide mõjul loodi hinnanguliselt veidi üle 200 uue kaudse töökoha. Üheks põhjuseks, miks turismiprojektide mõju tööhõivele jäi kasinaks võib pidada asjaolu, et projektide rahastamisel lähtutakse kvantitatiivsest mitte kvalitatiivsest põhimõttest ehk oluline on toetust saanud projektide arv, mitte nende mõju piirkonnale. Meetme üheks

eesmärgiks on küll uute töökohtade loomine piirkonda, kuid toetust on saanud ka objektid, millelt ei saa loota suurt mõju tööhõivele. Samuti oli probleemiks, et osade projektide eesmärk ei olnud äriplane, mis oleks taganud ka täiendavat tööhõivet, aga mingi objekti valmimine. Näiteks Ööbikuoru- Vesikoda muuseumi puhul oli tegelikult eesmärgiks hoone renoveerimine, kuid puudusid ärilised eesmärgid.

Tuginedes eelnevale võib väita, et esitatud hüpoteesi ei ole võimalik täielikult vastu võtta, kuna külastuskeskkonnaobjektide arendamine avaldas mõju tööhõivele, siis loodud töökohtade arv jäi siiski kasinaks. Samas Lundmark (2005) on uurinud turismi mõju töökohtadele Rootsis ning on leidnud, et turismi arendamine on mõjunud uute töökohtade tekkesse positiivselt ning turismi piirkondadesse on tekkinud palju uusi töökohti. Seega saadud tulemused ei kattu Rootsi uuringu tulemustega.

Kolmandaks hüpoteesiks, millele otsiti töös kinnitust oli: „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodil 2007-2011 elluviidud turismiprojektide mõju ettevõtlusele oli suur. Mõju ettevõtlusele analüüsiti kolme näitaja põhjal: loodud uued ettevõtted, kasu saanud ettevõtted ning lisandunud investeeringus erasektoris. McDowall ja Choi (2010) on leidnud, et turism võib stimuleerida ettevõtlust ning lisada nii ettevõtete kui ka valitsuste investeeringuid piirkonda.

Suurem osa toetuse saajatest hindasid, et arendatud turismiobjekti mõjul ei ole loodud ühtegi uut ettevõtet või nad ei ole sellest teadlikud. Pigem ei osanud uute ettevõtete loomist kommenteerida nende objektide esindajad, mis asuvad suuremates linnades nagu Tallinn ja Tartu, nendes ei osata hinnata, kas uue ettevõtte loomine on seotud just hinnatava projektiga või mõne muu teguriga. See-eest maapiirkonnas ellu viidud projektide eestvedajad olid uute ettevõtete loomisest teadlikumad. Seda tõenäoliselt sellepärast, et maapiirkondades tehakse vähem investeeringuid ja projekte ning seega on võimalik eristada ettevõtte tekkimise tagamaid. Samuti ollakse maapiirkondades üksteisega rohkem suhtluses ning seetõttu teatakse ettevõtte tekkimise tagamaid. Kokku tekkis toetust saanud objektide mõjul hinnanguliselt 34 uut ettevõtet ja MTÜd, mis tähendab ühe projekti kohta tekkis alla ühe uue ettevõtte. Seega turismiprojektide mõju uute ettevõtete tekkimisele on väike. Seega võib väita, et arendatud turismiobjektid üldiselt ei soosi ettevõtluse kasvu Eestis. Kuid Hall (2005) on leidnud, et turism mõjutab ettevõtluse teket.

Kasusaanud ettevõtet nimetamine ning arvu kindlaks tegemine osutus toetuse saajate jaoks keeruliseks, eriti nende objektide puhul, mis asuvad suuremates linnades. Seda seetõttu, et

maapiirkondades vähem ettevõtteid ning seega on võimalik paremini hinnata, kas ettevõtte on projektist kasu saanud või mitte. Samuti on maapiirkondades välja kujunenud suhtlusvõrgustik, kus „kõik kõiki tunnevad“ ja seetõttu liigub info paremini. Kokku oskas kasusaanud ettevõtete arvu välja tuua 30 külastusobjekti projektijuhti.

Tulemustest selgus, et ühe toetust saanud külastusobjekti kohta oli keskmine kasusaanud ettevõtete arv hinnanguliselt 19. Kokku on hinnanguliselt toetust saanud objektidest kasu saanud suurusjärgus 570 ettevõtet. Seejuures on väga oluline silmas pidada, et suurusjärg põhineb toetuse saajate ebatäpsel ja subjektiivsel hinnangul. Intervjuudest selgus, et Eesti Maanteemuuseumi arendamisest on kasu saanud kõige rohkem ettevõtteid, kasusaanud ettevõtteid on hinnanguliselt 58. Samas kui Varstu lennuvälja projektist on kasu saanud hinnanguliselt ainult 1 ettevõtte. Siiski võib pidada projektide mõju ettevõtetele üldiselt positiivseks. Kasusaanud ettevõtete arv sõltub suuresti spetsiifilisusest. Kui projekt on spetsiifilisema külastajaskonnaga, nagu näiteks hobilenduritele mõeldud Varstu lennuväli, siis objekti arendamisel kasusaanud ettevõtjate arv jääb mõnevõrra väiksemaks kui vähem spetsiifiliste objektide puhul, näiteks Eesti Maanteemuuseum, mille pole nii kindlat sihtrühma.

Uurides külastusobjekti mõjul tehtud investeeringute mahtu erasektoris oskasid vastust anda 44-st toetuse saajast hinnata 25 ning 17 toetust saanud objekti puhul kinnitati, et projekti arendamise mõjul lisandus erasektoris investeeeringuid, kuid ei osatud välja tuua konkreetseid numbreid. Seega võib öelda, et enamike projektide tulemusel lisandus investeeeringuid erasektoris. Hinnanguliselt lisandus 25 toetatud külastusobjekti mõjul erasektoris kokku suurusjärgus 3,4 miljonit eurot investeeeringuid. Seega võib väita, et „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud turismiobjektidel esines mõningane mõju erasektoris lisandunud investeeeringute üle, kuid kuna suur osa turismiobjektide arendajatest ei osanud öelda investeeeringute suurus, on võimatu hinnata külastuskeskkonna projektide tegelikku mõjuulatust erasektoris lisandunud investeeeringutele.

Üldiselt võib öelda, et arendatud turismiobjektidel oli mõju ettevõtlusele, kuid mõju ulatust on raske hinnata. Seega ei ole võimalik esitatud hüpoteesi täies mahus vahus vastu võtta.

Turismivaldkonna arengus on suur roll koostööl ja võrgustikel. Farmaki (2015) on rõhutanud just koostöö vajadust saavutamaks suuremat edu turismi mõjul piirkonna arengule. Töös esitati kontrollimiseks järgmine hüpotees: „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud turismiobjektide arendustegevuse tulemusel suurenes koostöö

piirkonna teiste ettevõtetega. Analüüsi tulemustest selgus, et üldiselt siiski toetust saanud turismiobjektidel esineb mõningane koostöövõrgustik, kuid selgelt toimiva võrgustikuga projekte oli vähe. Peamiselt nimetati koostööpartneritena teisi lähedal asuvaid turismiobjekte, majutusasutusi, turismifirmasid ning koole. Haugland *et al* (2011) on kirjeldanud turismisihtkohti kui koostöövõrgustikke, kuhu on kaasatud nii ettevõtted, kohalikud ja regionaalsed omavalitsused ning ka kohalik kogukond. Samuti on koostöösuhete arendamine oluline kuna toob kaasa võimaluse saavutada kõigil osapooltel oma eesmärged. Koostöö võimaldab ka kujundada konkurentsivõimelist teenuste komplekti, mida pakutakse konkreetsetes geograafilistes piirkondades, et rahuldada erinevaid külastajate vajadusi. Analüüsi tulemusel eristus kolm objekti, kelle puhul oli koostöö piirkonna teiste ettevõtjate või aktiivseid inimesi. Näiteks Postitee projekt on kaasanud piirkonnas „Postitee“ äärde jäävaid teisi ettevõtteid ning kaasatud on ka uued ettevõtted, et ühiselt arendada ja turustada Postiteed ning enda ettevõtet. Samas Mooste mõisakompleks toetab ettevõtteid renoveeritud ruumidega mõisakompleksis, mis aitab kaasa piirkonna ettevõtet omavahelisele suhtlusele ning koostööprojektide loomisele. Intervjuude arendajatega ilmnes, et enamik peab koostöö edendamist sama piirkonna ettevõtete ja asutustega väga oluliseks, samuti turismifirmadega, et töötada välja pakette.

Intervjuude analüüsi tulemustest selgus, et kuigi koostöövõrgustike olemasolu peavad vajalikuks enamik turismiobjektide arendajad ning mõningal juhul on piirkonnas toimivad koostöövõrgustikud, siis „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud projektide tulemusel ei suurenenud koostöö piirkonna ettevõtete vahel. Seega esitatud hüpotees ei leidnud tõestust. Kuna projekti õnnestumise ja mõjule piirkonnale üheks oluliseks teguriks on koostöö erinevate piirkonna ettevõtetega, siis tasuks edaspidi toetuste määramisel eelistada projekte, mis valmivad mitme asutuse koostöös. See annab aluse laiemaks mõjuks piirkonnas.

Üldiselt võib kokkuvõtteks öelda, et „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetme vahendite suunamine turismiobjektidesse on avaldanud piirkonnale mõningast positiivset mõju, kuid mõju ei ole olnud loodetud suurusega.

6. Kokkuvõte

Uurimistöö eesmärgiks oli uurida külastuskeskkonna projektide, mis on toetust saanud „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest perioodi 2007-2011 mõju piirkonnale. Samuti uuriti toetust saanud projektide geograafiat.

Tulemustest selgus, et suur hulk meetmest toetust saanud projektide asukoht on Lõuna-Eestis. Samuti selgus, et palju projekte on teostatud linnades, näiteks Harjumaal toetust saanud 7st projektist asusid 6 Tallinnas. Ida-, Lääne- ja Kesk- Eesti esindatus on konkurentsivõime tugevdamise meetmest toetatud projektide hulgas väike. Selgus ka, et meetmest ei ole toetust saanud ükski projekt kolmes maakonnas: Hiiumaal, Raplamaal ja Valgamaal. Projektide geograafiat vaadeldi ka projekti tüübiti: muuseum, taristu, muu objekt. Tulemustest selgus, et projektid on tüübiti jaotunud üle eestiliselt ning ei ole tekkinud piirkonda, kuhu oleks koondunud ainult ühte tüüpi objektid. Välja võib tuua, et taristu objekte oli toetatud ainult Lääne- ja Kagu-Eestis, kuid seda on mõjutanud asjaolu, et taristu projekte sai meetmest toetust ainult 6.

Analüüsides turismiprojektide mõju tööhõivele, selgus, et intervjuude põhjal hinnanguliselt kokku loodud kokku 131 uut otsest töökohta ning aruannete põhjal loodi hinnanguliselt 170 töökohta. Ühe põhjusena, miks aruannete põhjal on hinnanguliselt tekkinud rohkem töökohti võib välja tuua soovi näidata projekti edukust paremas valguses. Projekti tüübiti avaldasid tööhõivele suurimat mõju muud turismiobjektid.

Turismiprojektide mõju tööhõivele hinnati ka kaudsete töökohtade arvu alusel. Kaudsed töökohad on kasusaanud ettevõtte töökohad, mis on loodud projekti mõjul. Tulemustest selgus, et külastuskeskkonna projektide tulemusel on intervjuude põhjal hinnanguliselt kokku loodud 174 uut otsest töökohta ning aruannete põhjal loodi hinnanguliselt 266 uut töökohta. Hinnates loodud kaudsete töökohtade arvu erinevate objekti tüüpide lõikes, selgub, et muuseumiobjektide arendamise mõjul loodi keskmiselt rohkem kaudseid töökohti kui taristuobjektide ja muude külastusobjektide mõjul. Samas tuleb silmas pidada, et need tulemused on rangelt hinnangulised.

Projektide tulemusel loodi küll mitmeid uusi töökohti, kuid siiski jäi toetatud turismiprojektide mõju tööhõivele väheseks.

„Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetme turismiprojektide tulemusel loodi kokku hinnanguliselt 34 uut ettevõtet, mille hulka on arvestatud ka üksikud loodud MTÜ-d.

Kõige rohkem uusi ettevõtteid (9) tekkis Mooste mõisakompleks projekti mõjul. Samas suurem osa toetuse saajatest (30) hindasid, et projektist toetust saanud objekti mõjul ei ole loodud ühtegi uut ettevõtet või ei olda sellest teadlikud.

Turismiprojektide tüübiti tekkis hinnanguliselt on kõige rohkem uusi ettevõtteid muude külastusobjektide tulemusena ning kõige vähem muuseumi projektide mõjul. Jällegi tuleb arvesse võtta, et tulemused on hinnangulised kuna projekti tulemusel loodud uute ettevõtet arv põhineb arendajate hinnangutel.

Meetmest toetatud külastuskeskkonna projektide tulemustest sai hinnanguliselt kasu keskmiselt 19 ettevõtet projekti kohta ning kokku sai kasu 570 ettevõtet. Seejuures tuleb jällegi silmas pidada, et kasu saanud ettevõtete arv põhineb toetuse saajate ebatäpsel ja subjektiivsel hinnangul. Vaadeldes kasusaanud ettevõtete arvu eraldi objekti tüübiti, ilmneb, et enim kasu saadi muude turismiobjektide arendamisest, hinnanguliselt sai kokku kasu 269 ettevõtet.

Hinnanguliselt lisandus toetatud külastusobjekti mõjul erasektoris kokku suurusjärgus 3,4 miljonit eurot investeeringuid. Kõige rohkem investeeringuid erasektoris lisandus muude külastusobjektide mõjul, keskmiselt lisandus hinnanguliselt 207 100 eurot.

Analüüsides koostööd ja koostöövõrgustikke selgus, et projekti eestvedajad pidasid üldiselt oluliseks koostöö edendamist piirkonna ettevõtete ja asutustega, samuti turismifirmadega. Üldiselt siiski toetust saanud turismiobjektidel esineb mõningane koostöövõrgustik. Peamiselt nimetati koostööpartneritena teisi lähedal asuvaid turismiobjekte, majutusasutusi, turismifirmasid ning koole. Koostöö positiivsete näidetena võib välja tuua kolm turismiprojekti: Mooste mõisakompleks, Avinurme Elulaadikeskus ja Postitee. Need projektid eristusid selgelt oma tegevusega, mis aitavad erinevat viisi kaasa ettevõtete koondumisele ja koostööle.

Kokkuvõtvalt selgus, et „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise“ meetmest toetust saanud külastuskeskkonna projektid avaldasid piirkonna tööhõivele, ettevõtlusele ja koostöövõrgustikele mõningast positiivset mõju, kuid mõju ulatus jäi kesiseks.

The impact of tourism projects on the development of regions based on the project “Strengthening of the regional competitiveness”

Tuuli Raal

Summary

This master's thesis is based on the Enterprise Estonia's action “Strengthening of the regional competitiveness” and covers the visiting environments projects, which have been endorsed during the 4 year period in 2007-2011, and their post-project evaluation data. The purpose of this thesis is to enquire the geography of the visiting environments which have been endorsed in 2007-2011 during the project “Strengthening of the regional competitiveness” based on the post-project evaluation data. Another purpose is to analyze the impact of these tourist projects to area developments and employment. The focus question of this thesis is how the endorsed projects are distributed throughout Estonia and what kind of impact have they had on the area. In close inspection is the endorsed projects geographic distribution throughout Estonia. Also it is analyzed the impact to employment and entrepreneurship.

In this thesis qualitative and quantitative analyzing methods are used. The sample of this master's thesis is 44 endorsed projects from “Strengthening of the regional competitiveness” action during the period 2007-2011. The data is obtained from semi-structured interviews and projects post-project reports. The impact to the employment and entrepreneurship is examined using frequency tables and correlation analysis to evaluate the strength of the relationship.

As seen from the results, the projects are distributed mainly throughout Estonia, but there are more endorsed projects in South Estonia district. In South Estonia, the most endorsed projects are located in Võrumaa, also there are many endorsed projects in Põlvamaa and Tartumaa. There are considerable amount of tourist projects focused in Tartu and Tallinn. There are three countys that have been left out from the endorsment – Hiiumaa, Raplamaa and Valgamaa. There weren't any geographic differences among the types of objects.

Analyzing the impact on employment it became evident, that the tourist projects have not had a big impact on the employment. Based on the interviews results was estimated that 131 and based on the reports 170 new direct jobs were made. Analyzing the numbers of indirect jobs made during the projects it became evident that in the interviews the number was 174 and

from the reports the number was estimated at 266. The difference between the two numbers probably results from the wish to show the projects effectiveness.

The impact on entrepreneurship is also analyzed based on the profited enterprises. It became evident that per endorsed project the average amount of profited enterprises were 19 and it is estimated that the total of these enterprises were in the magnitude of 570. Eye must be kept on the fact that the estimation is based on the imprecise and subjective evaluation from the endorsement recipients. Also there were examined the number of new enterprises in the impact of the projects. It occurred that major proportion (30) of the endorsement recipients assessed that the project did not help to start any new enterprises or that they are not aware of it. In total there were 34 new enterprises created, in which there are a few non-profit organizations. As a result of the tourist projects the average estimated investment per endorsed object was 137 700 Euros and to private sector in total in the magnitude of 3,4 million Euros worth of investments.

Analyzing the collaboration of the tourist objects and local entrepreneurs became evident three touristobjects that help to differently focus the enterprises. Mooste manor complex helps enterprises with renovated rooms, Avinurme “Way of Life” Centre promotes the local woodwork culture and supports local craftsmen and also Postitee, who develops and markets its project “Postroad” to attract new enterprises and has tied the region into a functioning wholeness.

In conclusion can be said that as the result of the endorsed projects the growth in employment was not as big as expected and the impact on entrepreneurship was not as big as hoped. It also became evident that in the case of many touristobjects the collaboration between other enterprises in the area was not as productive, but there were exceptions to that rule.

Tänuavaldused

Suurimad tänud minu juhendajale Garri Raagmaale kannatlikkuse ja heade sisuliste nõuannete eest. Samuti soovin tänada oma sõpru ja peret, kes toetasid mind töö koostamise ajal.

Kasutatud allikad

1. Aref, F., (2009) Community Leaders' Perceptions toward Tourism Impacts and Level of Community Capacity Building in Tourism Development, *Journal of Sustainable Development*
2. Bachtler, J. & Gorzelak, G. (2007) Reforming EU Cohesion policy: A reappraisal of the performance of the Structural Funds, *Policy Studies*, 28(4), pp. 309–326.
3. Brouder, P. (2012) Tourism development against the odds: The tenacity of tourism in rural areas. *Tourism Planning and Development*, 333–37.
4. Casanueva, C., Gallego, A., García-Sánchez, M., R., (2014): Social network analysis in tourism, *Current Issues in Tourism*
5. Coles, T., (2003) Urban tourism, place promotion and economic restructuring: The case of post-socialist Leipzig, *Tourism Geographies* 5(2), 190-219.
6. EAS toetuse saajad: http://www.eas.ee/et/eas/sihtasutusest/toetatud-projektid/toetatud-projektid-alates-2004a-aprill?page=0&pageitems=25&display=1&company_name=&project_year=&county=&schema=2403010C [Viimati vaadatud 15.05.2015]
7. EAS. Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meede. Kättesaadav: <http://www.eas.ee/et/avalikule-ja-mittetulundussektorile/turism/piirkondade-konkurentsivoime-tugevdamise-meede/uldist> [Viimati vaadatud 15.05.2015]
8. Eesti majandusstruktuur (2009) Uuring „Eesti regioonide majandusstruktuuri muutuste prognoos“ Lühikokkuvõte, Tallinn https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/84_uuringu_l_hikokkuv_te_uus_aruande_lisa.pdf
9. Farmaki, A., (2015) Regional network governance and sustainable tourism, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 17:3, 385-407
10. Halfacree, K. (2006) 'From dropping out to leading on? British counter-cultural back-to-the-land in a changing rurality', *Progress in Human Geography*, 309–336
11. Holt-Jensen, A., Raagmaa, G. (2010) 'Restitution of agricultural land in Estonia: Consequences for landscape development and production ', *Norsk Geografisk Tidsskrift, Norwegian Journal of Geography*, 129–141
12. Ilbery, B. and Bowler, I. (1998) 'From agricultural productivism to post-productivism.' In Ilbery, B. (ed), *The Geography of Rural Change*, Harlow, pp 57–84.

13. Jaakson, R., (2000) Supra-national spatial planning of the Baltic Sea region and competing narratives for tourism. *European Planning Studies* 8 (5), 565–579
14. Kayat, K., Sharif, N., M., Karnchanan, P., (2013) Individual and Collective Impacts and Residents' Perceptions of Tourism, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 15:4, 640-653
15. Lundmark, L. (2005) Economic Restructuring into Tourism in the Swedish Mountain Range, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 23–45.
16. Lundmark, L., Ednarsson, M., Karlsson, S., (2014) International Migration, Selfemployment and Restructuring through Tourism in Sparsely Populated Areas, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 422–440.
17. Mair, H., (2006) Global Restructuring and Local Responses: Investigating Rural Tourism Policy in Two Canadian Communities, *Current Issues in Tourism*, 9:1, 1-45
18. Marsden, T., (1999) 'Rural Futures: The Consumption Countryside and its Regulation', *Sociologia Ruralis*.
19. Paniagua, A., (2002) Urban-rural migration, tourism entrepreneurs and rural restructuring in Spain, *Tourism Geographies* 4(4), 349–371
20. Raagmaa, G. (2010). Regional Impacts of the Global Financial and Economic Crisis in Estonia. Gorzelak, G.; Goh, Ch. (Eds.). *Financial Crisis in Central and Eastern Europe - from Similarity to Diversity* (65 - 90). Warsaw : Wydawnictwo Naukowe Scholar
21. Raagmaa, G., Kalvet, T. & Kasesalu, R. (2013) Europeanisation and de-Europeanisation of Estonian regional policy, *European Planning Studies*.
22. Raagmaa, G.; Kroon, K. (2005) The future of collective farms' built social infrastructure: Choosing between central place and network theories. *Geografiska Annaler Series B-Human Geography*, 87B, 205 - 224.
23. Rahandusministeerium. Välistoetused. Kättesaadav: <http://www.fin.ee/valistoetused> [Viimati vaadatud 10.05.2015]
24. Regionaalarengu strateegia. Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020. 2014 <http://www.teaduspark.ee/UserFiles/Materjalid/Strateegiad/Eesti%20regionaalarengu%20strateegia%202014-2020.pdf> [Viimati vaadatud 15.05.2015]
25. Riigiteataja. Meetme "Piirkondade konkurentsivõime tugevdamine" tingimused Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12875511> [Viimati vaadatud 15.05.2015]
26. Rogerson, C., M., (2015) Tourism and regional development: The case of South Africa's distressed areas, *Development Southern Africa*

27. Saarinen, J., (2014) Integrating tourism to rural development and planning in the developing world, *Development Southern Africa*, 31:3, 363-372
28. Saarinen, J., Kask, T., (2008) Transforming Tourism Spaces in Changing Socio-Political Contexts: The Case on Pärnu, Estonia, as a Tourist Destination. *Tourism Geographies*, Vol. 10, Issue 4, pp 452-473.
29. Sharma, B., & Gursoy, D., (2014): An Examination of Changes in Residents' Perceptions of Tourism Impacts Over Time: The Impact of Residents' Socio-demographic Characteristics, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*,
30. Sharpley, R., (2009) Tourism and development challenges in the least developed countries: the case of The Gambia, *Current Issues in Tourism*, Vol. 12, No. 4, July 2009, 337–358
31. Skeritt, D., Huybers, T., (2005) The effect of international tourism on economic development: An empirical analysis, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 10:1, 23-43
32. Sørensen, F., (2007) The Geographies of Social Networks and Innovation in Tourism, *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 9:1, 22-48
33. Szivas, E., Riley, M. & Airey, D. (2003) Labour mobility in tourism. Attraction and satisfaction. *Annals of Tourism Research*, 30(1), pp. 64–76.
34. Struktuurifond. Euroopa Liidu regionaalpoliitika. Kättesaadav: <http://www.struktuurifondid.ee/mis-on-struktuuritoetus/>
35. Struktuuritoetused. Euroopa Liidu struktuuritoetused. Kättesaadav: <http://www.fin.ee/euroopa-liidu-struktuuritoetused> [Viimati vaadatud 04.04.2015]
36. Zehrer, A., Raich, F., (2010) Applying a lifecycle perspective to explain tourism network development, *The Service Industries Journal*, 30:10, 1683-1705
37. Talbot, H., Thompson, N. and Ward, N. (2008) 'EU Policies and Governance in Rural Areas,' FP6 project "Foresight Analysis of Rural areas Of Europe" (FARO) no. 44494, Deliverable 3.1, Newcastle.

Lisad

Lisa1. Toetust saanud projektid

Tabel 8. Toetust saanud projektid, taotleja juriidiline vorm ning projekti tüüp.

	Projekt	Juriid. vorm	Objekti tüüp
1	Eesti Pärimusmuusika Keskus	MTÜ	muu objekt
2	Lasva turismiobjektid ja tugiinfrastruktuurid	KOV	muu objekt
3	Kuremaa tuuleveski	KOV	muu objekt
4	Teatrinukkude Muuseum	SA (avalik)	muuseum
5	Tartu Mänguasjamuuseumi teatrimaja	KOV	muuseum
6	Avinurme Puu- ja käsitöö elulaadikeskus	SA (muu)	muu objekt
7	Olustvere mõisakompleks	RA	muu objekt
8	Võrtsjärve Väravad	SA	muu objekt
9	Kukruse mõisa härrastemaja	KOV	muu objekt
10	Piusa koobastiku külastuskeskus	KOV	muu objekt
11	Ööbikuoru vesitöökoda-muuseum	MTÜ	muuseum
12	Sõmerpalu motohall	MTÜ	muu objekt
13	A.Adamsoni Ateljeemuuseum	RA	muuseum
14	Angla pärandkultuurikeskus	MTÜ	muu objekt
15	Uhti kõrtsi kompleks	KOV	muu objekt
16	Lõmala sadama ja külastuskeskus	MTÜ	taristu
17	ajakeskus "Wittenstein"	KOV	muuseum
18	Jääaja teemapark	SA	muuseum
19	Varstu lennuväli	SA (muu)	taristu
20	Postitee viidasüsteem ja puhkekohad	KOV	taristu
21	Kihnu muuseum	KOV	muuseum
22	Palmse mõisakompleks	SA (avalik)	muu objekt
23	Jõulumäe Tervisespordikeskus	SA (avalik)	muu objekt
24	Viljandimaa tervisekeskus	SA (avalik)	muu objekt
25	Tallinna Loomaaia Afrikaanium	KOV	muu objekt
26	Iloni Imedemaa teemakeskus	RA	muuseum
27	Bastioni käigud ja Kiek in de Kök	KOV	muuseum

28	Saatse muuseum	KOV	muuseum
29	Tallinna Lauluväljaku kompleks	SA (avalik)	muu objekt
30	Tamula rannapromenaad	KOV	taristu
31	A.H. Tammsaare muuseum	SA (avalik)	muuseum
32	Koguva küla sadam	MTÜ	taristu
33	Haapsalu Promenaad	KOV	taristu
34	Eesti Maanteemuuseum	RA	muuseum
35	Antoniuse Gildimaja	KOV	muu objekt
36	Tallinna Botaanikaaia kasvuhooned	KOV	muu objekt
37	Mooste mõisakompleks	KOV	muu objekt
38	Eesti Põllumajandus muuseumi ekspositsioonihoone	RA	muuseum
39	Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoone	RA	muuseum
40	Tartu Tähetorn	Ülikool	muuseum
41	Piiri kõrtsi hoone	KOV	muuseum
42	Alatskivi loss	KOV	muu objekt
43	Pärnu Muuseumi aidahoone	RA	muuseum
44	Rakvere linnuse teemapark	SA (avalik)	muu objekt

Lisa 2. Projekti mõju ulatus

Tabel 9. Toetust saanud objektide mõju ulatus kasusaanud ettevõtete asukohast lähtudes.

Projekti nimetus	Geograafiline ulatus
Eesti Maanteemuuseum	Regionaalne
Angla pärandkultuurikeskus	Regionaalne
Piusa Koobaste Külustuskeskus	Regionaalne
Sõmerpalu motohall	KOV-ide kogum
A.H. Tammsaare Muuseum	KOV-ide kogum
Jõulumäe Tervisespordikeskus	KOV-ide kogum
Alatskivi loss	KOV-ide kogum
Kukruse mõisa härrastemaja	KOV-ide kogum
Piiri kõrtsi hoone	KOV-ide kogum
Postitee viidasüsteem ja puhkekohad	KOV-ide kogum
Võrtsjärve Väravad	KOV-ide kogum
Eesti Pärimusmuusika Keskus	KOV
Iloni Imedemaa teemakeskus	KOV
Jääaja teemapark	KOV
Kihnu muuseum	KOV
Pärnu Muuseumi aidahoone	KOV
Rakvere linnuse teemapark	KOV
Tallinna Lauluväljaku kompleks	KOV
Viljandimaa tervisekeskus	KOV
A. Adamsoni Ateljeemuuseum	KOV
Ajakeskus "Wittenstein"	KOV
Antoniuse Gildimaja	KOV
Avinurme Puu- ja käsitöö elulaadikeskus	KOV
Kiek in de Kōk ja Bastionikäigud	KOV
Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoone	KOV
Haapsalu Promenaad	KOV
Mooste mõisakompleks	KOV
Tamula rannapromenaad	KOV
Tartu Tähetorn	KOV
Eesti Põllumaj. muuseumi ekspositsioonihoone	Kohalik
Olustvere mõisakompleks	Kohalik
Saatse Muuseum	Kohalik
Tallinna Botaanikaiaia kasvuhooned	Kohalik
Tallinna Loomaaia Afrikaanium	Kohalik
Tartu Mänguasjamuuseumi teatrimaja	Kohalik
Teatrinukkude Muuseum	Kohalik
Koguva küla sadam	Kohalik
Kuremaa tuuleveski	Kohalik
Lasva turismiobjektid ja	Kohalik

tugiinfrastruktuurid	
Lõmala sadam ja külastuskeskus	Kohalik
Uhti kõrtsi kompleks	Kohalik
Varstu lennuväli	Kohalik
Ööbikuoru vesitöökoda-muuseum	Kohalik

Lisa 3. Korrelatsioonitabel

Tabel 10. Korrelatsioonanalüüsi tabel.

	Kestus, kuu	Välja makse, milj eur	Töökohad otsesed (intervjuu)	töökohad uued otsesed, aruanne	Uued kaudsed töökohad, aruanne	Uued kaudsed töökohad, intervjuu	Invest erasektor, tuh eur	Loodud uued ettevõtted	Kasu saanud ettevõtted
Kestus, kuu	1	,464**	,083	,304	,163	,484**	,163	-,194	,228
Välja makse, milj eur	,464**	1	,084	,620**	,254	,430*	,343	-,034	,076
Töökohad otsesed (intervjuu)	,083	,084	1	,332*	,013	,251	,230	,039	,027
töökohad uued otsesed, aruanne	,304	,620**	,332*	1	,243	,566**	,344	-,020	,441*
Uued kaudsed töökohad, aruanne	,163	,254	,013	,243	1	,185	,619**	,250	,308
Uued kaudsed töökohad, intervjuu	,484**	,430*	,251	,566**	,185	1	,417	,096	,696**
Invest. erasektor, tuh eur	,163	,343	,230	,344	,619**	,417	1	,559**	,334
Loodud uued ettevõtted	-,194	-,034	,039	-,020	,250	,096	,559**	1	-,015
Kasu saanud ettevõtted	,228	,076	,027	,441*	,308	,696**	,334	-,015	1
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).									

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Lisa 3. Intervjuu kava

Välitööde juhend – märkmeleht → PROJEKT (nimi ja nr.)

“Piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meetme külastuskeskkonna projektide mõju hindamise uuring” (HKL130246, riigihangete registri viitenumber 145794)

		Aasta enne projekti algust	Aasta pärast projekti lõppemist	2012	Täpsustused
			
1	Külastajate (objekti kasutajate) arv				märkida andmete iseloom ja registreerimise moodus: ainult piletimüük, ei arvestata tasuta pileteid
2	Väliskülastajate arv või osakaal				fikseerida, mille alusel eristatakse
3	Külastaja kohalviibi-mise aeg tundi/päeva				fikseerida, millel arv/hinnang põhineb
4	Korduvkülastajate arv või osakaal				fikseerida, mille alusel eristatakse
5	Hooaja pikkus, kuud				eristada täielik ja aktiivne hooaeg
6	Objekti tulud, €/a				
7	Objekti kulud, €/a, sh.				
8	<i>püsikulud €/a</i>				
9	<i>personalikulud €/a</i>				
10	Täistöökohtade arv				0,1 täpsusega, eristada täielik-, aktiiv- ja madalhooaeg
11	Töötubade, ringide, töökodade arv				kui olemas
12	Töökodades osalevate töötajate arv				kui olemas
13	Töökodade külastajate arv				kui olemas

2. OBJEKTI/PROJEKTIGA SEOTUD PARTNELUS JA VÕRGUSTIKUD → küsimused projektijuhile

Milline on projekti/objekti ...

1. otsesel tulemusel loodud uued ettevõtted? (nimetada)
2. lisandunud täiendavad projektivälised investeeringud projekti käigus, €
3. lisandunud täiendavad projektivälised investeeringud pärast projekti lõppu, €
4. juures käivitatud ja edasiarendatud jätkusuutlike regulaarürituste arv (mis kaasavad enam kui 50 osalist).
 - a. Kirjeldage mõne lausega nende ürituste iseloomu ja osalisi
 - b. Milline on nende ürituste osalemise trend: 2011-2012-2013?
5. kasu saanud ettevõtete arv,
6. enim seotud 5 peamist kohalikku ja 5 kaugemat partnerit (kui on võimalik fikseerida)?
 - a. Selgitada nende partnerettevõtete ja juhtide (kontaktisiku) nimed (ning registrinumbrid)
 - i. NB! Selgitada kohalikud partnerid juba esimese projektijuhil telefonikontaktiga
 - b. Iga partneriga tehtava koostöö iseloom: mis rollis vastavad partnerid on
 - i. projekti jooksul ja
 - ii. pärast teostust.
7. tulemusel tekkinud tooted, teenused või pakettid?
8. roll koha või ettevõtete turunduses?

3. HINNANGUD OBJEKTI/PROJEKTI TULEMUSTELE JA KOOSTÖÖLE ETTEVÕTETEGA → küsimused projektijuhile, ettevõtetele ja kohalikule turismispetsialistile (NB! anonüümne!, ca 10-15 min)

1. Kas selle objekti/projekti tegemine oli ülepea hea mõte?
2. Hinnang projekti senisele tulemuslikkusele + põhjendus.
3. Hinnang projekti teostusele: mida oleks võinud/pidanud tegema teisiti.
4. Hinnang EASi poolsele projekti rahastamisele ja asjaajamisele. Mis võiks teistmoodi olla?
5. Hinnang projekti edasisele tulemuslikkusele + põhjendus.
6. Soovitused kuidas saaks objekti/projekti edaspidi paremini rakendada. Mis seda seni on takistanud?
7. Soovitused kuidas saaks koostööd ettevõtetega soodustada? Mis seda seni on takistanud?

4. HINNANGUD OBJEKTI/PROJEKTI SOTSIAALMAJANDUSLIKU MÕJU KOHTA → küsimused projektijuhile, ettevõtetele ja kohalikule turismispetsialistile (NB! anonüümne! max 10 min)

1. Kui palju on projekti objekti/projekti tulemusel on...
 - a. tekkinud uusi PROJEKTIVÄLISEID töökohti ettevõttes?
 - b. kasvanud külastajate arv piirkonna ettevõtetes?
 - c. pikenenud hooaeg piirkonna ettevõtetes?
 - d. kasvanud väliskülastajate arv ja osakaal piirkonna ettevõtetes?
2. Milline oleks eeltoodud näitajate tase juhul, kui projekti ei oleks ellu viidud?
3. Kas ja milliseid negatiivseid kaasmõjusid on projektide elluviimisega ilmnunud? Kas objekti/projekti tulemus ...

- a. on mingil moel häiritud kohalikke elanikke?
- b. segab teiste ettevõtete või organisatsioonide toimimist?
- c. on tõmmanud kliente ära teistelt sarnastelt külastusobjektidelt?
- d. ja selle lisakulutused on ületanud projekti elluviija võimekuse ning see on halvemas seisus kui oleks olnud ilma toetuseta?

Märkmelehe täitis: